Přítomnost

NEZÁVISLÝ TÝDENÍK 52

ROČNÍK III V PRAZE 6. ledna 1927 ZA Kč 2·—

Osudy stran

Cesta do vlády

Evropan mezi Rusy MELNÍKOVÁ-PAPOUŠKOVÁ

Škola pro manžely HELENA ČAPKOVÁ

O souzení a vědění lidském

Žlázy života a smrti

Záhady zahraničního obchodu

Přítomnost

nezávislý týdeník

vychází

ve čtvrtek dopoledne

v nakladatelství fy. Fr. Borový v Praze-II.,

Jindřišská ul. 13, tel. *295-41, 312-34.

Předplatné

na rok Kč 100·—, na půl roku Kč 50·—,

na čtvrt roku Kč 25·—

Jednotlivá čísla po Kč 2·—

Za redakci odpovídá

Ferdinand Peroutka

Tiskne Edvard Leschinger Praha II., 624

V řadě

Spisů Anatola France

vyšly tyto novinky:

Bohové žízní

za Kč 15·—

Zločin Sylvestra Bonnarda

za Kč 15·—

Sedm žen Modrovousových

za Kč 12·50

*

Dosud vyšlo 9 svazků v úpravě PANTHEONU na krásném papíře. Dvoubarevný titul každého svazku je ozdoben dřevorytem. Svou konkurenční cenou patří tato sbírka k nejlevnějším edicím.

*

U všech knihkupců a v nakladatelství

FR. BOROVÝ, Praha, Jindřišská

NAKLADATELSTVÍ

FR. BOROVÝ

PRAHA II., JINDŘIŠSKÁ 13

vydává souborná díla těchto

žijících českých autorů:

K. M. ČAPEK-CHOD

(vyšlo jedenáct dílů ve dvanácti svazcích)

JOSEF HORA

(jako 1. svazek vyjde v nejbližších dnech »Strom v květu«)

J. JAHODA

(dosud vyšly tři ilustrované svazky)

V. K. JEŘÁBEK

(souborné vydání bude zahájeno v lednu svazkem románků a povídek »Ostrov trosečníků«)

S. K. NEUMANN

(dosud vyšly čtyři svazky)

IVAN OLBRACHT

(souborné dílo bude zahájeno v lednu svazkem povídek »O zlých samotářích«)

FRÁŇA ŠRÁMEK

(román »Stříbrný vítr« právě vyšel, druhý svazek »Básně« vyjde v nejbližších dnech)

A. M. TILSCHOVÁ

(zahájí své souborné dílo novým románem »Haldy«)

KAREL TOMAN

(do konce roku vyjde úplné dílo v deseti svazcích)

*

OBJEDNÁVKY A PŘIHLÁŠKY NA CELÉ DÍLO PŘIJÍMÁ KAŽDÝ KNIHKUPEC

Přítomnost

ROČNÍK III. V PRAZE 6. ledna 1927. ČÍSLO 52.

Politika

Osudy stran.

Říká se, že naše nynější politické rozdělení na strany není definitivní; je prý zastaralé a neodpovídá dnešním poměrům. Přes to vidíme, že tento nedefinitivní útvar se odvažuje tak houževnatě držet se života, jakoby byl definitivní. Nikde není vidět, že by se schylovalo k nějakému skutečnému přeskupení nebo zjednodušení. V teorii mají možná oprávci pravdu. Ale politické strany nejsou jedinými útvary, které zůstávají naživu proti teoretické pravdě. Musíme patrně počítat s existencí nynějších stran ještě na hezkou řadu let. V politických stranách je pud sebezáchovy znamenitě vyvinut; drží se života zuby nehty; žádná z nich není odhodlána skončit dobrovolně; fakt, že jsou, je jim důvodem, aby byly i nadále. V tom se podobají živým bytostem a to je silnější než logika. Se stranami je spojeno tolik zvyku, tolik tradice, organisačního díla, stavovských i osobních zájmů, tolik naděj a vůle k moci, taková hromada úsilí a námahy, že myšlenku na konec pokládaly by za perversní. Budou míti vůli k samostatnému životu tak dlouho, pokud to půjde. Není u nás, abychom dali příklad, dvou stran, které by si byly tak blízky programem a zájmy, jako sociální demokraté a národní socialisté. Teoreticky vzato, mohla by z nich býti udělána jedna strana. Ale nejde to ani zde, kde by to bylo nejlehčí. Zeptáte-li se sociálních demokratů, proč to nejde, odpovědí: my jsme jiný typ než oni. A zeptáte-li se národních socialistů, odpovědí: my jsme jiný typ než oni. A obě strany to řeknou s pýchou.

Je tedy nutno počítati se zatímní definitivností této nedefinitivnosti. Každá z našich stran odpovídá nějakým temperamentům a nějakým zájmům a sedí na tom pevně. Mimo to, volební řád není přízniv tvoření nových stran, a volební soud je zhola nepřízniv secessím. Tyto dvě poslední okolnosti udržují strany v pořádku jako lednice zachovává maso. Politický vývoj se bude tedy díti hlavně uvnitř stran. Co se stalo v našich stranách za třináct měsíců od posledních voleb?

I.

Počněme se stranou, která se sama pokládá za nejvznešenější. Volby jsou pro politické strany podobný mezník jako pro nás Nový rok nebo narozeniny. O takových dnech si slibujeme, že začneme nový život. Národní demokracie měla po listopadových volbách mnohou příčinu k dobrým předsevzetím. Má-li strana pouze devatenáct mandátů, musí pokládati ztrátu šesti z nich (čili celé třetiny) za vážnou katastrofu, i když by chtěla posuzovat situaci nadějně. Jestliže strana, která se prohlašuje za všenárodní, je i s celou tou všenárodností zatlačena přesně na mocenskou úroveň nejslabší a poslední, na rychlo udělané stavovské strany, totiž živnostenské, a jestliže dr. Kramář si nemůže vykračovati o nic sebevědoměji než p. V. Najman, pokládají to dotyčná strana i dotyčný muž ovšem za ponížení. Je v povaze národní demokracie, že za tím hledá široko daleko rozvětvené spiknutí. Nový život po volbách začala s pevným předsevzetím: my vám to oplatíme.

Je známo, co vše zkusila za tím účelem. Jsouc přesvědčena, že od strany v nesnázích nikdo nemůže spravedlivě požadovati stud a dobré mravy, obořila se na své protivníky způsobem u nás nebývalým. Protože však strana, která dosud si činí nárok na titul strany inteligence, nemůže všechny hrubé práce provádět sama, a poněvadž mimo to šlo o dobytí nových vrstev, kterými by čistě stranická agitace nepohnula, byl udělán, živen, placen, veleben a na nohy postaven československý fašismus. Toto hnutí mělo býti sběrnou budoucích národních demokratů. Fašistické výkony se tak brzy nezapomenou, a není nutno se k nim zvláště vracet. Nové koště dobře mete; kdyby se byly opakovaly volby na podzim roku 1926, byla by národní demokracie, podporovaná fašismem, patrně dobyla zpět svých starých posic. Obecní volby přinášely jí dosti značný vzrůst hlasů.

Je ještě stále mnoho lidí, kteří vždycky přiběhnou sednout si na větev, na kterou někdo pověsí tabulku s nápisem: »Tady sídlí vlastenectví«, a nezkoumají blíže, není-li ta větev natřena lepem. Hodí-li se do světa heslo, že vlast je v nebezpečí, jistě se seběhnou někteří ochotní lidé, aby ji hájili. Odtud začáteční úspěchy , než lidé poznají, že není v nebezpečí vlast, nýbrž jedna strana. Ale fašismus je horečka a horečka nemůže být trvalá. Teď se zase půjde po druhé straně s kopce dolů. I národně demokratické vedení by poznalo, že není možno budovati solidní existenci strany na záchvatech. Ale nestalo se pouze, že kůň zhubeněl. Stalo se i, že utek. Splnilo se, co bylo těmto otcům fašismu už v létě prorokováno: dítě se chystá postavit se na vlastní nohy a ponechat rodiče trudným myšlenkám. Národní demokracii bude dáno dosyta poznat, že se dopustila zcela primitivní politické chyby, jestliže vedle sebe živila nové hnutí. Slabý fašismus by byl mohl zůstati navždy tím, čím měl býti: přípřeží národní demokracie. Ale fašisté, omámeni křikem, který sami tropili, nabyli dojmu, že jsou silným hnutím. Následkem toho fašistické direktorium hned po tomto Novém roce otevřeně se zřeklo národní demokracie a dalo na jevo, že mandáty, které může dostat, si nechá pro sebe. Dr. Kramář vyslovil teorii, že »fašismus může být jen obrodným hnutím a nehodí se za podklad strany«. Tenhle krajíc dopadl pomazaným vespod: ačkoliv je velmi pochybno, že by fašismus mohl být obrodným hnutím, je jasno, že v sobě uviděl zcela postačitelný podklad politické strany. »Moravská orlice« řekla už před čtyřmi měsíci: čím fašismus bude, je jedině jeho věcí; národní demokracie se vyznačuje »národní bezbarvostí, neurčitostí a vlasteneckým tetelením«; nekompromisní nacionalisté ji opouštějí; »národně demokratická marmeláda nám nechutná.« Pánové Sís a Hlaváček to dlouho pokládali za pouhé skotačení. Teď vidí, že to byl válečný tanec. Národní demokracie se dostává do nepříjemné situace, že bude

musit tahat za vlasy, které hladila; že to, co tak dlouho prohlašovala za bílé, nyní bude nucena proklíti jako samu podstatu černi; že peníze, které dala do vínku konkurentovi, se už nevrátí; že někteří její funkcionáři, kteří se dlouho pokládali za chytráky, budou pojednou odhaleni jako oslové; že dr. Kramář bude nucen vzít zpět své »zaplať pán bůh za fašismus«. Mezi fašisty mají někteří lidé zuřivý hlad po mandátu; to je psychologický základ fašistické samostatnosti. Situace národní demokracie po tomto bolestném rozchodu je taková, jaká byla v době voleb, totiž mizerná, není-li dokonce o trochu horší. Pan Hlaváček je znamenitý stratég. Až dosud konkurovala národní demokracie ostatním stranám nacionalismem; to bylo její útočiště ve všech zlých dobách; nyní si i na ten nacionalismus opatřila podílníka. Snižovala jak mohla svou úroveň, aby se připodobnila brutálnímu hnutí a měla z toho prospěch. Nyní se všechny ty oběti na rozumu a na slušnosti ukázaly marnými. Máme-li krátce vyjádřit své pocity, řekneme: to vám přejeme.

Oběti, které strana přinesla fašismu, nebyly malé. S lehkým srdcem odhodila pověst strany inteligence, protože s inteligentním tónem se mnoho nepořídí v těch vrstvách, z nichž povstávají fašisté. Byli byste mysleli, že lidem více záleží na tom, aby se zdáli inteligentními. Snesla odchod dalších lidí, kteří se nemohli dívat na to hospodářství. Také přechod průmyslu a financí do agrární strany, čím dál tím zřetelnější, je v neposlední řadě následkem těchto událostí. Výrobní vrstvy raději se ovšem opírají o stranu velkou než o malou. Zejména se však nemohou opírat o malou a při tom bouřlivou, nespořádanou, ve všech směrech nejistou stranu. Jdou-li od národních demokratů k agrárníkům, tedy proto, že chtějí míti pevnější půdu pod nohama.

Národní demokracie teď aby začínala znovu. Dílo, na němž pracovala po celý minulý rok, se jí rozsypalo pod rukama. Bude musit zase jednou hledat novou orientaci, protože tu, kterou se s pilnou nesvědomitostí řídila během roku 1926, si odneslo s sebou fašistické direktorium. Na celém chování národní demokracie je patrna tragická nejistota o tom, co má dělat: na jedné straně říká, že nechce jiné vlády v tomto státě než národní koalici, na druhé straně prohlašuje tutéž národní koalici za neštěstí, protože v ní bylo nutno dělat kompromisy se socialisty; nemá svého zástupce ve vládě, a přece je právě tak úplně vládní stranou jako každá jiná; povykovala »Němci do vlády, my do revoluce«, a když pak Němci skutečně se dostali do vlády, nešla do revoluce, nýbrž do koalice s nimi; stojí na stanovisku demokratického parlamentarismu a při tom podporuje hnutí, které chce poslat demokratický parlamentarismus ke všem čertům; prohlásila svými zástupci, že ji vládní prohlášení neuspokojuje, a pak pro ně hlasovala. Tato polovičatost ve všem prozrazuje těžké rozpaky. Z toho zmatku může leckterý inteligentní muž zhloupnout.

Do takové situace se sotva dostane strana, která neztratila jistotu instinktu. To, co dělá národní demokracie, je stále vedeno jedním zájmem: jak se státi velkou stranou? Tady je dobrá rada drahá. Vývoj v r. 1926 nikterak nepřiblížil národní demokracii ideálu velké strany. Myslila, že fašismus bude širokou silnicí, po které se pohrnou davy, chtivé legitimace strany. Ale teď zase sedí na holé zemi.

Národní demokracie má těžký osud: její vůdcové, od Kramáře až po Hlaváčka, se dopouštějí chyb. Jak dlouho si dá strana líbit toto permanentní a tvrdošíjné chybování?

Kdyby všechno mělo vždycky pravé jméno, jmenovala by se národní demokracie už č e s k o s l o v e n s k á s t r a n a k o n s e r v a t i v n í. Její budoucnost může býti jen mezi konservativci. Dnes už tak jako tak nikdo jiný netíhne k této straně. Býti konservativní stranou není úkol nečestný. Kdyby národní demokracie si pořádně sedla na tuto jedinou židli, která jí zbývá, a nešálila se ilusemi o překotném vzrůstu, mělo by to i pro ni výhodu určitosti. Její velikost by pak ovšem závisela na velikosti konservativní nálady u nás. Myslí-li, že se jí podaří dosáhnouti něčeho jiného, pak se mýlí.

II.

Strana, která šla do roku 1926 jako strana československých socialistů a skončila jej jako strana československých národních socialistů, nemá také klidný rok za sebou. Změnu jména nelze vykládat jako vůli k novému kursu. Bylo to pouze technické opatření, aby vyloučení nemohli agitovat se starým jménem strany, ke kterému dosud cítí vřelou oddanost mnoho starých přívrženců, jejichž fotografie se objevují při zvláštních příležitostech ve »Večerníku Českého slova«. Ano, ti vyloučení . . . To byla tenkráte obzvláště těžká historie. Ačkoliv pan Stříbrný říká, že mu Švehla už dávno prorokoval, že ho Beneš vypudí ze strany, pochybujeme, že by se vůbec kdo ještě před rokem odvážil předpovídat toto sensační vyloučení. Stříbrný byl po sedm let skutečným vůdcem strany. Takové stromy nepadají lehce. Velikost a důkladnost vítězství patrně překvapila i ty, kdož zvítězili. Nikdo neodvážil se předem myslit na vyloučení Stříbrného. Věc přišla jaksi sama sebou v zápalu boje. To je stará zkušenost, že nabité pušky lehce spouštějí. Jak by byl kdo mohl myslit na vyloučení vůdce strany? A dokonce takového vůdce, který se celkem ničím proti straně neprovinil? Pan Stříbrný sice v poslední době sídlil více v oblacích Pětky a vlády než mezi vlastním lidem, ale nikdo se neodvážil pochybovati o jeho pověsti dobrého stranníka. Jak se mohlo státi to, co se nikdo neosmělil chtít? Je to možno vysvětlit jen těžkými technickými chybami, jichž se Stříbrný dopustil. Zdá se, že přestřelil ve svém hněvu. Mezi Stříbrným na jedné a Klofáčem a Benešem na druhé straně trval už dlouho tichý, ale urputný boj. Jeho příčiny třeba hledati v posledních věcech politiky, v ctižádosti. Loni v létě zdálo se p. Stříbrnému, že může své protivníky rázem zdrtit. Vrátiv se z Paříže, doslechl se, že se něco povídá o nutnosti internovati ho v sanatoriu. Pro politika je každá věc pouze příležitostí, jak se dostat svým odpůrcům na kobylku. Nezkoumaje blíže okolnosti, žádal zadostiučinění tak hrozivě, jak je může žádati jen muž, který myslí, že spor vyhraje. Nechtěl záležitost urovnat nebo vysvětlit; chtěl ji vyhrát. Chtěl boj, ve kterém to někdo musí prohrát. Každý boj má svůj mechanismus. Pan Stříbrný se stal obětí takového mechanismu boje. Poněvadž sám vyhnal situaci na ostří, kde to někdo musí prohrát, prohrál to ten, jehož posice byla ve straně slabší. Ukázalo se, že to byla posice p. Stříbrného, který se stal obětí své vlastní rozhodnosti.

Proč podlehl právě on, je zase jiná věc. Dopustiv se chyby, že vyvolal boj nelítostný, spáchal pak ještě tu chybu, že se dal podporovat tiskem stran nepřátel-

ských vlastní straně. Národní demokraté, agrárníci, klerikálové ho zahrnovali sympatiemi. To vzbudilo podezření. Ukázalo se, že se jaksi odcizil straně. Toho příčinou byla ctižádost, nikoliv malá u tohoto muže. Cítě se býti povolán k nejvyšším hodnostem, chtěl si i v jiných stranách získat přátele pro své plány. Kopíroval trochu Švehlu, jehož posice není pouze stranická, nýbrž i mezistranická. Na jedné straně přátele získal, na druhé je ztratil. Straníci se na něj začali dívat trochu jako na kukaččí vejce. Mimo to odehrála se proti němu jakási vzpoura malého člověka ve straně. Po leta povídalo se o něm to a ono; nyní, když se mělo rozhodovat, malý člověk ve straně si na to vše vzpomněl a řekl si: nechci být materiálem pro společenský vzestup jiných. Takové věci se někdy stávají vůdcům v socialistických stranách.

Tak se udála největší osobní aféra ve straně národních socialistů. Nevěříme, že by se p. Stříbrnému podařilo něco vystavět na opuštěném místě, na kterém nyní stojí. Cesta nové strany je těžká, a p. Stříbrný sám pomáhal učiniti ji neschůdnou poslední volební reformou, která roztrhla pražskou župu na dva kusy. Bude tedy patrně po nějakou dobu bez výsledků lomozit na periferii politického života. Jediná cesta pro něho by byl návrat do strany. Ale čím více útočí proti straně, tím více si tuto cestu uzavírá.

Ukáže se teprve, nezůstala-li po Stříbrném ve straně mezera. Byť se i na konec byl zahubil netaktičností, přece byl patrně nejschopnějším taktikem strany. Jeho politické schopnosti bylo vůbec dlužno ceniti vysoko. Teprve v poslední době podlehl jakýmsi bludům. Zdá se, že se u něho sebevědomí rozbujelo na úkor rozvahy a prozíravosti. Byli kolem něho lidé, kteří mu našeptávali: jsi velmi veliký, bratře. Dnes se na něm vidí jen špatné, jako na padlých veličinách vůbec, ale bylo na něm i dobré. Pro národní socialisty se po jeho odchodu stává aktuelním problém vůdce. Klofáč už není plně aktivní osobností. Beneš? Nemá strhujících vlastností vůdce lidu. Nedovede nakazit dav svou osobností. Jeho vliv je složitý a zraje pomalu. Bylo by odvážno tvrdit, že vzbuzuje osobní sympatie. Dokud je zahraničním ministrem, nemá hlavně čas. Kdyby však jednou odešel ze svého úřadu, pak věříme, že by se věnoval práci ve straně s celou svou houževnatostí a každodenní energií a že by ji ovládl. A zatím? Snad Franke, snad nějaké kolegium. Problém vůdcovství je ve straně akutní i v jiném smyslu. Za deset let se vyměnila skoro celá vůdcovská garnitura. Starý národně sociální duch byl dobře symbolisován známými výbojně nakroucenými kníry. Nosili je vůdcové, nosil je prostý lid, a bratr po nich poznával bratra. Tyto kníry byly jednou z hlavních překážek, jež stály v cestě spojení strany se sociálními demokraty. Ne ovšem kníry samy, nýbrž furiantský, trochu lehkomyslný a šlendriánský, nesystematický, fanfaronský, veselý duch, který byl za nimi. Vůdcové s kníry pomalu vymizeli. Zbyly už jen Klofáčovy kníry, a ty jsou šedivé. Problém jest: dá se starý věrný národně sociální lid vésti muži oholenými nebo nejvýše s anglickým knírkem? Jinak řečeno: dá se vésti muži, kteří, jak se říká, jsou nakaženi realismem? Kteří jsou bez onoho někdy sympatického, někdy nesympatického fanfaronství, na které si strana zvykla? Staří přívrženci mají své zvyky, snad zlozvyky. Umí nové vedení jim vyhovět? Vypořádal se na př. dr. Beneš s psychologií své strany? Nebo se snad již změnila sama struktura strany?

Na tom závisí růst, stabilita nebo pokles strany v budoucnosti. Až dosud se držela pohromadě prvky více irracionálními než rozumovými: right or wrong, my party; nikde nebylo stranické vlastenectví tak vyvinuto jako zde. Mimo to odpovídala národně sociální psychologie velmi dobře náladě a zálibám průměrného českého člověka.

Mezi stranami mají národní socialisté rekord v aférách, vyloučených, exodech. Ale možno říci, že lidé, na které se lepilo nejvíce afér, jsou celkem již venku. Byla to očista z části dobrovolná, z části nedobrovolná, při čemž nerozhodujme, která část je větší. Hlavní je, že ovzduší podezřelosti s některými lidmi zmizí. To může stranu učiniti přijatelnou dalším vrstvám, které se až dosud držely zpátky.

III.

Na agrární stranu by bylo možno bez obav půjčit. Je zkonsolidována a na vrcholu moci. Začíná projevovat přitažlivost i na kruhy, které nemají se zemědělstvím nic společného. Zdá se, že i na část desperátní inteligence. Z devíti parlamentních ministrů v této vládě patří čtyři agrárníkům: to samo už svědčí o uznávané převaze. Průmysl a finance stále více uvažují o možnostech uvnitř této strany, která je zřídlem moci. Příliv z těchto vrstev jde zatím straně k duhu. Jednou by se však v tom mohlo ukázati nebezpečí: kdyby se pokračovalo v dosavadním tempu poprůmyslování, připravovala by se tím půda pro rozštěpení strany. Neboť není možno trvale držet průmyslníky a malozemědělce pod jedním kloboukem. Průmyslník a majitel jedné nebo dvou koz mají konec konců zájmy velmi rozdílné.

Vnitřní poměry v republikánské straně analysoval před časem výstižně poslanec Bechyně: vliv statkářských kruhů stoupá, vliv drobných rolníků ochabuje, protože tito nemají již po provedení pozemkové reformy toho živelného zájmu na politickém vlivu jako dříve; agrární strana v r. 1926 je něco jiného než byla r. 1919. Opravdu, zesílený vliv statkářských kruhů zavedl několikráte stranu tak daleko napravo, že se zdálo, že strana ztrácí svou bývalou schopnost býti stranou středu. Kdyby nebylo tohoto přesunu vlivu uvnitř agrární strany, nebylo by snad ani došlo k rozchodu se socialisty.

Mocenská posice strany je zatím neotřesitelna: disponuje nejdokonalejší a nejpevnější organisací, která každého rolníka připoutává ke straně hmatatelnými hmotnými zájmy. Strana je pro zemědělský lid dárcem existenčních výhod, proto je její posice ve volbách nerozborna. O agrární organisaci zmínili se před dvěma lety na půl uznale, na půl závistivě i naši komunisté, když jim byla v Moskvě vytýkána nedostatečná práce mezi rolnictvem. Řekli, že je jim těžko bojovat s holýma rukama proti tak dobře zorganisovanému zájmovému společenství.

IV.

Sociální demokraté čili zatím cnostná chudoba. Srovnáme-li jejich dnešních devětadvacet poslanců s tou legií, která za ně seděla v bývalé poslanecké sněmovně, musíme mluvit o chudobě, do níž strana upadla. Nemá v poslední době žádných zvláštních problémů: vsadila na kartu pomalého, organického vzrůstu. Uznání zasluhuje, jak strana i v opposici se úzkostlivě varuje demagogie. Jsou v tom trpké zkušenosti: ne-

vybíravou agitací připravila tato strana kdysi cestu komunistickému úspěchu a nechce nyní opakovat staré chyby. Je celkem snadno přivésti stoupence do divokosti, ale je těžko vrátit je rozumu. Chance strany proti komunistům souvisí s celkovými chancemi stabilisace, je to tedy zdlouhavá cesta. Zatím se na pomezí mezi komunisty a sociálními demokraty dějí pouze malé, skoro nepozorovatelné přesuny.

V.

Klerikálové měli tučná léta a budou teď mít hubenější. Výsledky obecních voleb na to již ukazují. Jejich úspěch při parlamentních volbách byl méně úspěchem katolických zásad a více následkem konjunktury pro stranu, která se pokud možno držela zpět a nechala jiné, aby si v palčivých otázkách za ni pálili prsty. Podařilo-li se něco, pak předstoupili lidovci a řekli: tohle jsme my udělali. I tehdy, když to vlastně udělali jiní. Nepodařilo-li se něco, ukazoval se monsignore Šrámek co možná nejméně. Zachovávajíc tuto nevýbojnou taktiku, byla lidová strana útočištěm duší unavených. Teprve loňského roku vyměnila si bačkory za rejtarské boty s ostruhami. Unavení lidé, vidouce, že se i zde dostali do rámusu, zase ji opustí. Monsignor Šrámek bude míti příležitost se přesvědčit, že přitažlivost katolické strany nestačí na výboje. Nechce-li tomu věřit, je to jeho škoda. V tomto národě může katolicismus získati jakési sympatie, brání-li se. Ale ztratí je, začne-li útočit. Příští volby budou pro lidovce cestou dolů. Také není ještě zcela jasno, jak strana, skládající se do velké míry z konsumentů, snese účast na koalici, která zastupuje egoismus výrobců. Stalo se již lidové straně, že její vlastní organisace prohlásily, že strana, hlasovavši pro agrární cla, dopustila se »činu nepřátelského chudému lidu«. Proti tomuto slabému bodu fronty bude patrně obrácen hlavní útok sociální demokracie.

VI.

Také živnostníci mají již svůj zenit za sebou a nemají proč se těšit na příští volby. V oposici bylo lehko malovat ráj na stěnu. Slibovalo se raději více než málo. Nyní jsou ve vládě a přívrženci poznávají, že modré s nebe je stejně daleko jako dříve. To v nich vyvolá nebezpečnou kritičnost, která se citelně projeví ve volbách.

VII.

Komunistická strana je stále ještě v té výhodné situaci, že, jsouc revoluční stranou, nemusí svou revolučnost dokazovat. Kdyby její voliči za ni jednou musili do revolučního pokusu, dostala by se strana do krise, jak se stalo na př. soudružské straně v Německu. Ale stadium jakéhosi revolučního klidu, kdy na tisíc slov ještě nemusí přijít čin, straně svědčí. Její posice se může drobit pouze po částech. —*fp.*—

Cesta do vlády.

Němci vstoupili na podzim do vlády. S německé strany při té příležitosti v tisku mluvilo se o živelné události, která přivedla Spinu a Mayra-Hartinga do vlády republiky. Má-li slovo ž i v e l n á u d á l o s t značiti, že se tak stalo poměrně náhle, pak právem. Ale také při tom jednalo se o dlouhý proces v české politice i v německém táboře, který po léta zrál. Můžeme to usouditi také z toho, že povolání Němců do vlády nikde nenarazilo na velký odpor. Fašistické křídlo národní demokracie uznalo, že heslo N ě m c i d o v l á d y, m y d o r e v o l u c e se do těchto dob nehodí, Dr. Kramář sám vykládá, že ostatně nebylo to tak zle myšleno, a v Brně na schůzi posl. Hanreich počítá, že časem lze i dr. Kramáře získati. Také na německé straně nebylo většího odporu. Oposici p. posl. Mayera z Chebska nelze bráti příliš vážně, stejně tak nespokojenost posl. Hanreicha ve Svazu německých zemědělců je dána spíše vnitrostranickými záležitostmi, osobními nechutmi, než novou taktikou německých agrárníků. Poněkud nejasnější jsou poměry u německých křesťanských sociálů, kde v určité části strany není příliš velké nadšení pro nový kurs a kde není — a nebylo — myšlenkové jednoty. V celku je vidět, že veřejné mínění, jak u Čechů, tak u Němců vzalo klidně na vědomí fakt, že Němci vstoupili do vlády. Sám min. Spina uznal, že i němečtí nacionálové ve své kritice aktivistů si počínají dosti reservovaně. A podobně i němečtí národní socialisté. Vystoupili sice z Německého Svazu, ve kterém byli spolu s německými agrárníky, živnostníky a křesťanskými sociály, ale učinili tak spíše z agitačních důvodů než z vnitřního přesvědčení. Ministr Spina v Žatci akcentoval, že němečtí aktivisté i nadále budou hledati kontakt s německými národními socialisty, a jak vidět z projevů v »Tagu«, neodmítnou tito nabízenou ruku, byť si i vyhradili velmi značnou agitační volnost vůči německým aktivistům.

K chvále německých ministrů nutno říci, že používají často příležitosti, aby mohli tlumočiti své názory. Tak zejména Spina o vánocích jako by nebyl ministrem a jako by spíše byl novinářem. Zhodnotil politiku aktivistů v »Deutsche Landpost«, v »Bohemii« vylíčil, jak to vypadá v pracovně německého ministra, a v »Matinu« vyložil souvislost vzniku česko-německé vlády s tendencemi mezinárodní politiky. Také Mayr-Harting často promlouvá na schůzích a nedá se odstrašiti ani tím, že jej na schůzích časem velmi znepokojují komunisté a němečtí sociální demokraté. — Byla nedávno v německém nacionálním tisku položena otázka, kdo jest typičtější Němec z těchto dvou mužů, kteří vstoupili za Němce do vlády, zda Spina, či Mayr-Harting. A německý nacionál prohlásil, že typickým Němcem, daleko typičtějším než Spina, jest Mayr-Harting, poněvadž prý neumí dobře česky. Nelze tu nevzpomenouti na Viktora Dyka, který svého času tlumočil obavy, aby naše českost nevzala úhony tím, že by se naše mládež učila německy. Nebudeme rozebírati tuto otázku, kdo je typičtějším Němcem. Nás může více zajímati, který z těchto dvou německých ministrů mluví političtěji, lépe, klidněji. Nesporně je to Spina. Nejenom proto, že je slavistou, tudíž že zná dobře českou kulturu. Je vyspělým intelektuálem; dosvědčuje, že česko-německé sblížení může obohatiti náš politický život novými intelektuály, zejména když vývoj politických událostí z německého politického života vyřadil německou stranu demokratickou, která se mohla chlubiti velmi dobrými, byť bojovnými a chybujícími politickými intelektuály. Stalo se již dávno zvykem, že němečtí aktivisté říkali o sobě, že stojí na půdě státu. Nědy trochu rozpačitě, někdy jakoby čekali odpověď s druhé strany. Z projevu Spinova jest znát, jak klidně stojí na půdě tohoto státu, jak je mu to samozřejmostí. Ne tak Mayr-Hartingovi. Ten za sebou

cítí stranu, která nebyla úplně sjednocena v otázce vstupu Němců do vlády. A proto v jeho projevech je znáti rozpačitost, vnitřní rozlomenost, jakoby se svým lidem omlouval za to, že je ve vládě; jeho vyzývání k trpělivosti — což dělá také Spina — vypadá, jakoby sám si nebyl jist, jakoby se sám utěšoval. A tak Spina, i když podle německých nacionálů nepředstavuje typického Němce, jest lepším representantem Němců ve vládě než Mayr-Harting. Kdyby nebyl intelektuálem, mohli bychom hledati důvody tohoto klidu v tom, že rostl ve straně s živlem sedláckým. V Mayr-Hartingovi jakoby bylo kus feudála, který se nedovede rozhlížeti v moderní době, je v něm příliš straník, straník konservativní strany, který se bojí svých voličů. — Nutno si všímati lidí nejenom na scéně, ale také za scénou. To, co se na podzim s německé strany dokončilo, — vstup Němců do vlády — jest z velké části práce Křepkova. Již při posledních volbách ukazoval na své stáří, a tak se zdá, že i při vstupu Němců do vlády mu šlo více o výsledek sám než o to, aby výsledek ten byl spojen s jeho jménem. Stačila mu satisfakce ze Žatce, kde v soudním sporu Křepek a Lodgman byl poražen německý negativismus, který ve svých methodách, v úzké a slepé uličce, do níž se dostal, nevěděl nic jiného než sníženi se k hrubým útokům na Křepka.

Vstupem Němců do vlády končí období tápání v sudetoněmecké politice. Aktivismus si přestal hráti se slovy a přechází k činům. Je těžko hledati vůdčí myšlenky sudetoněmecké politiky v prvních letech od převratu. Spíše lze to shrnouti pod sumární název: c h a o s.

Němci v historických zemích před převratem neměli svého státoprávního programu. Žili z myšlenky německé nadvlády v Rakousku; jejich politika nedělala se u nás, nýbrž žili ve stínu německé síly v Rakousku. To byla jejich síla za Rakouska a to byla jejich slabina po převratu. Po převratu Němci u nás nemají politického programu. To, co za něj vydávali, byly snad improvisace, byla hesla, ne však reálný program. Němci po převratu nepochopili také vývojové tendence, nepochopili ducha doby. Posl. Patzel na šumperském sjezdu německých národních socialistů zdůraznil, že viditelný rozklad starého státu a tvoření státu nového v létě 1918 našlo mezi našimi Němci nepřipravené pokolení. Vždyť ještě v červenci 1918 — dokládá posl. Patzel — předseda německé nár. rady dr. Titta všechny své naděje skládal na sliby císaře Karla, min. předsedy dra Seidlera a litoměřického vojenského velitele. Němci tehdy nedovedli pochopiti onen vichr, který tehdy táhl Evropou a měnil její hranice.

Za tohoto chaosu, vyplývajícího z nedostatku státoprávního programu, který by počítal s nezměnitelným faktem čsl. státu, nemají ve skutečnosti programu a pokoušejí se proto trvati na spojitosti s německým Rakouskem. Tak vzniká myšlenka sudetoněmeckého odboje, která začíná nezdařenou intervencí posl. dr. Lodgmana v Národním výboru, tak začíná působnost sudetoněmecké vlády, která záhy ztrácí půdu pod nohama, když již před tím neměla půdy mezi obyvatelstvem, znechuceným a desorientovaným. Sudetoněmecká vláda — Lodgman, Seliger, Mayer — utíká, putuje do Německa. Němečtí nacionálové sami cítili, jak nemožný byl tento odpor. Nejenom proto, že lid byl desorientován a unaven, ale ještě více: již tehdy se ukazovalo, že aktivismus, touha po klidné spolupráci, touha po klidu je v německém člověku silnější, než touha po politické odvetě. Němečtí nacionálové pokoušejí se nezdar tohoto odboje zakrýti legendou. Tak vzniká t. zv. Dolchstosslegende, ve které se pokoušejí dokázati, že pokus byl by se býval podařil, kdyby atd. Myšlenka německého negativismu, německé irredenty tu poprvé zažívá porážku. Nastupuje reakce, lidé počínají se učiti z chyb, počíná se souditi, že tyto methody nejsou sto zlepšiti postavení sudetských Němců, poněvadž neodpovídají povaze našich Němců a taktické situaci, kterou nemohou měniti. Němečtí nacionálové, hájící myšlenku irredenty a negace státu, pomalu se dostávají do defensivy. Dostávají se do isolace, která není skvělou. Ale vlna nacionalismu a bolest z porážky působí stále ještě silně, než aby vystřízlivění bylo úplné.

Selhává však i další snaha sudetských Němců. Selhává svornostářství. Německá fronta je oslabena samostatným postupem německých soc. demokratů, a i společný postup ostatních stran ukazuje, že jsou tu takové rozdíly, že svornostářství je nemůže překlenouti. Na tuto slabinu německého svornostářství zachází posléze i Německý parlamentní svaz, nejvýznačnější formace německé pospolitosti. Zašel, jak řekl Spina (v »Deutsche Landpost« r. 1924) hlavně proto, že skupina dr. Lodgmana odmítala drobný boj jako neužitečný a odkazovala obyvatele na heslo »vše nebo nic«. — Negativismus dostává se do defensivy. Linie dělící aktivisty od negativistů projevuje se čím dále tím více, byť spíše fakticky než formálně. Selhává naděje, že čsl. stát je něco přechodného, a počíná se hledati methoda, která by odpovídala povaze německého lidu. Němečtí aktivisté si uvědomují tuto povahu německého lidu. »Národ ve své povaze tak státotvorný, tak positivní pro stát, že by bylo možno jej zavříti do afrického státu a platil by za ně a dával rekruty.« Tak se říkalo mezi Němci r. 1924. Dr. Hilgenreiner, německý křesť. sociál tehdy dokazoval, jak osud německého lidu je spjat s čsl. státem, že tento stát je do určité míry také státem Němců a proto blaho a zdar státu nemůže být Němcům lhostejný. — Zatím německá strana nacionální, představitelka německého negativismu, upadá do extrému; při tom je ironií, že tento negativismus do krajností hlásá dr. Lodgman, politik zcela rozumný za Rakouska. Bylo to jeho neštěstí, že se stal negativistou, byť s počátku uvažoval o jiných politických možnostech. Osobnost Lodgmanova, hodnotnější než postavy Brunarů, Schollichů, Koberga, Weberové atd., udržovala negativismus dosti dlouho nad vodou. Negativismus je porážen, ale aktivismus nemá ještě odvahy, aby vystoupil z reservy. Za národnostní vyrovnání bijí se v Praze němečtí demokraté, opírajíce se o tichý souhlas a podporu německých agrárníků. Pokus Tusarův získati Němce k spolupráci se nezdařil, poněvadž doba nebyla ještě zralá a poněvadž počítal se stranou tak intransigentní, jako jsou i po stránce nacionální němečtí sociální demokraté. Aktivismus si hraje se slovy, stranicky bojuje s negativisty, provozuje politiku intervenční, ale nemá stále odvahy vykročiti pevně ku předu. Německý negativismus mezitím dožívá se druhé porážky v úpadku dra Baerana. Tento hlasatel německé irredenty, vyhlašovaný za apoštola a mučedníka, utíká do ciziny, a vlastní strana se jej zříká. Selhala myšlenka odboje, selhala myšlenka svornostářské taktiky. Mezi

tím na české straně vyžívá se všenárodní koalice. Udělala, což bylo jejím úkolem, a všechny známky svědčily, že rozpory mezi stranami jsou silnější než pouta. Také na německé straně dochází k různosti zájmové, když již před tím oddělení aktivistů a negativistů bylo velmi jasné. Selhala myšlenka německého svornostářství, a volání po německé jednotné frontě, po německé jednotné kandidátce před listopadovými volbami je v podstatě hlasem volajícího na poušti, je agitačním trikem německé strany nacionální, která tu marně mávala praporem německého svornostářství. Pouta ve všenárodní koalici se uvolňují, vystupují momenty hospodářské. Německý volič byl, možno říci, větším aktivistou než jeho politikové. Byla svého času diskuse, jakou methodu mají voliti sudetští Němci. Zda irskou nebo indickou; methodu odboje či methodu pasivity. A odpověď byla: ani to, ani ono. V německém voličstvu zvítězila myšlenka aktivismu dříve než v německých politicích. Souvisí to s povahou našich Němců a s jejich vývojem. Nemají politické zkušenosti, nemají oné houževnatosti politického boje, jakou měli Češi, neboť Němci v Rakousku byli beati possidentes. Německý člověk má sklon ke klidu, smysl pro organisaci, ale je desorientován, nemá-li organisace a nemá-li vůdců. Je klidný, chce klidně pracovati. Německý člověk je aktivistou. A tento německý člověk v listopadových volbách volil aktivistické strany, které získaly převážnou část sudetoněmeckého obyvatelstva. Jejich zástupci mohli dělat politiku aktivistickou, mohli jíti dále — mohli vstoupit do vlády. *K. T.*

Literatura a umění

N. Melniková-Papoušková:

Evropan mezi Rusy.

Ilja Erenburg.

Již při povrchním, to jest obyčejném čtení pro zábavu, vystupuje charakteristická zvláštnost tvorby Ilji Erenburga: jeho naprostá nespojitost s ruskou literární tradicí. Neznám jiné literatury, kde by při takovém nedostatku ustrnulosti a při stálém novotářství, změnách, revolucích bylo tak snadno zjistiti rodokmen každého spisovatele. Lze to z části vysvětliti tím, že bylo poměrně krátké (snad nějakých 150 let) ono literární údobí, které se stalo celoevropským, všelidským, jednak, že bylo velmi intensivní a přijímalo a zpracovávalo po svém všechny cizí, hlavně evropské vlivy. Jednou z hlavních a pro nás zajímavých vlastností této tradice byla a až dosud zůstala ideovost, to jest literární dílo nezbytně mělo ideu, hlavně povznášející, při naprostém vyloučení tendenčnosti. Důsledkem toho bylo, že ruští spisovatelé většinou vytvářeli typy a typické obrazy a nikoli jednotlivce, se kterými se setkali nebo kteří je zajímali, a nekreslili viděných nebo už prožitých příhod. Může se namítnout, že právě anekdota se často stává základem tvorby Gogola, Dostojevského a nynějších jejich následovníků, A. Bělého, A. Remizova a jiných. To je naprosto správné, ale musíme si všimnout, že anekdoty se přece vždy užívalo genrové, základní, jaká má sta živých variantů. Tento sklon k typisování, k genru zachraňoval ruskou literaturu od naturalismu, od nesmyslného fotografování první naskytající se postavy nebo profilu života. Přes všechnu zdánlivou paradoxnost musím říci, že ruský realismus byl vždycky symbolický, pokud symbol je skutečnou, poslední reálností, která má nekonečné množství materiálních odrazů. Něčím podobným této trvalé, kondensované reálnosti byl také »typ« v ruské literatuře. Namátkou beru Platona Karatajeva z »Vojny a míru« — což to není extrakt ruského mužíka a sedláka, který nikdy nežil, ale je věčně živý? Některé typy jsou širší, jiné užší, omezené místem, dobou, totéž lze říci o ucelených obrazech, které se podávají v ruské literatuře, zvláště v próse. Když to říkám, tu ovšem mnoho zjednodušuji v zájmu jasnosti, pomíjím podrobnosti, výjimky, které ve většině případů odpovídaly menšícímu se talentu, to jest čím menší byl jeho talent, tím více se spisovatel věnoval zvláštnostem, fotografičnosti, naturalismu, tendenčnosti. Často takové vlastnosti, na pohled rozličné, vyskytaly se v témže člověku, ba i díle. To byl sestup, úpadek. U Erenburga pozorujeme odstup stranou, jakousi úplnou odloučenost od ruské literární rodiny.

Druhou vlastností, která je rovněž důležitá pro chápání rázu Erenburgovy tvorby, je jeho (bojím se říci zda vědomá či nevědomá) snaha udržeti krok ani ne tak s ruskými, jako spíše s evropskými spisovateli. Jinak řečeno, Erenburg si vždy chce sednout do posledního vlaku a přijet první a při tom se při stálém spěchu stále mate. Slyšela jsem několikrát, že na toto úsilí o evropskou současnost má vliv, že Erenburg žije stále za hranicemi své vlasti. To je příliš povrchní úsudek: Gogol i Turgeněv a ze současníků A. Remizov a A. Tolstoj žili a žijí celé dlohé roky mimo svou vlast, ale z »překrásného daleka«, jak říkával Gogol, zdálo se jim Rusko ještě přitažlivějším, ještě nutnějším, mezi cizinci se individuálnost ruského talentu ještě více zostřovala, osamostatňovala. Po mém soudu je to druh druhořadého západnictví, který odmítá všechno příbuzné a libuje si ve všem, co se leskne na povrchu evropské kultury. Je to svého druhu převedení umění do oboru módy. V ruské literatuře mohli jsme něco podobného pozorovat po několik let před válkou, kdy futurismus se přijímal nikoli jako vnitřní nezbytnost, nýbrž jako na příklad špičaté boty, z příkazu módy, abychom ukázali, že také my víme, jak se chovat ve slušné společnosti. Silnou dávku téhož prvku můžeme na příklad pozorovati také a komunisticko-konstruktivistické (nechť mi jeho majitelé odpustí tento barbarský název) skupiny mladých českých spisovatelů, kteří se staví na jedné straně po bok ruskému komunismu a s druhé strany krajním literárním a uměleckým směrům francouzským. Erenburg pracuje jemněji. Ač žije stále v Paříži, zná mnoho, jak je v Rusku nebo v Čechách, nikoli z druhé ruky, ba ani z nových knih, ale přímo z úst spisovatelů, kromě toho se pohybuje v témž prostředí, které dává odpovídající nálady. Když to říkám, cítím, že je nezbytné dodat ještě několik slov, že se totiž nestavím proti vlivům ve jménu nějaké čínské svéráznosti. Naprosto ne. Bez vlivů není pokroku kultury. Zde se má věc tak, jak žíkával Panurge u Rabelaise: »Empruntez pour qu' on vous emprunte«, ale nikdy neupadejte do dluhů tak, abyste se stali otroky svých věřitelů. Nyní nemůže již býti sporu, že ruská literatura měla vliv na francouzský román a povídku, třeba na C. L. Philippa, vždyť však většina montparnasských typů Erenburgových je kopií starší bohémy Philippovy. A zde je druhý příklad: ve Francii vládne mezi literární, abychom tak řekli, elitou na jedné straně jaksi bezpředmětný a statický román genru Proustova a na druhé straně krafoučké povídky, dávající jen obrázek

či snímek vnějšího nebo vnitřního života, jako »Kodak« B. Cendrars či »L'apprenti sorcier« A. Obeye. Vezměme však dvě poslední knížky I. Erenburga »Léto 1925« a »Konvenční utrpení denního hosta kavárny«, první z nich svou nedějovostí a pseudo-psychologickou zjemnělostí musí býti zařaděna do oddělení proustovského, připomínajíc s jedné strany svou koncepcí v mnohém směru Hamsunův »Hlad«, druhá pak krátkostí a statičností obrazů se přibližuje k »L'apprenti sorcier«.

Nechť se však spisovatel jakkoli snaží býti à jour, nechť si sebe více všímá módy, musí míti svou individuálnost, která se projeví v tom či onom. A právě tu se začíná u Erenburga to nejpodivnější. Ve svých prvních knihách, jako na příklad byly »Tvář války«, »Julio Jurenito«, »Třináct dýmek« a snad i v »Nikolaji Kurbovu« nalézáme určitou spisovatelskou tvářnost, která se ukázala z nejnadanější a nejpříjemnější stránky. Ve »Tváři války«, stejně jako v básních, se kterými začal, Erenburg jde stále ještě po obecných cestách formy; ať je naplňuje nepříliš svérázným obsahem, přec jen tím prosvítá něco mladého, čistého a slibujícího přinést plody, třeba v některých z »Dýmek« a v »Nikolaji Kurbovovi« lze pozorovati více tendencí politických než uměleckých, třeba ve mnohém se druží ke skupině proletářských spisovatelů, přec jen ve velké části »Dýmek« a »Juliu Jurenitu« je vidět, jak roste po svém forma, jak stále více prostoru objímá sujet. Soudím, že spisovatel nemívá prudkých tvůrčích změn, že L. Tolstoj nebo N. Gogol prvního a druhého údobí neodlišují se tak docela navzájem, jak se to zdá na prvý pohled. Nadání spisovatelovo roste s léty, může projevovat časem nejrůznější vlastnosti, které však existovaly už na začátku jako zárodek. Musíme násilně zavírat oči, abychom neviděli, že prorocké tendence a neprotivení se zlu, které vzbudily takový rozruch za posledních let života L. Tolstého, vyskytují se ve značné míře už ve »Vojně a míru« i v »Anně Karenině«, nemluvíc o »Kreutzerově sonatě«. Co u Erenburga začíná převládat od »Jeanny Neuillové«, bylo ovšem i v různých jeho dílech, ale tam to bylo obratně zamaskováno nebo potlačeno autorem samotným.

Nyní převládají v Erenburgově tvorbě tyto prvky, ze kterých sestaví podle libosti každý román nebo povídku: bulvární nasládlost, zvaná omylem sentimentálností, které nevěří sám Erenburg a kterou pouští pro určité obecenstvo, jako se pouštělo na jeviště měsíční světlo při episodě s líbáním, pak je tu velká dávka komunismu, ne toho upřímného, který nalézáme ještě v »Nikolaji Kurbovovi«, nýbrž povinného, těsně k tomu se druží odmítání Evropy s její buržoasií, které zároveň tvoří jaksi opačnou stránku k předchozímu, a posléze to, co zalévá mocným potokem všechny ostatní vlastnosti — naturalismus dohnaný až k odporným podrobnostem, jakási záliba pro všechno špinavé, odpuzující, a snaha vtáhnout do této kanalisace celý život, zvláště lásku. Kdysi napsal Erenburg v Berlíně knížečku, spíše studii, ve které chválí dnešní zdokonalené záchody, tyto záchody, avšak s velikými podrobnostmi a s labužnictvím nad všemi odehrávajícími se tam procesy, přenáší nyní do literatury. Mdlá nasládlost, která přišla po dřívějších dobrodružných dílech Erenburgových, byla dosti výhodná, neboť duchovní a myšlenkové potřeby amerických naparáděných dívek plačících nad hrdinnými činy R. Valentina i ruských komsomolek a sovětských slečen, ostříhaných na dva centimetry a ronících slzy pro ctnostné komunisty a zvěrskou Evropu, jsou úplně stejné. To není národní, ale ryze mezinárodní zjev. Vždyť i starý svět má značnou vrstvu primitivních bytostí, jejichž kultura stojí na takovém stupni, že pro vzbuzení každého zážitku je třeba emoce v nejryzejší podobě. Právě na tom spočívá celý kinematografický repertoár i bulvární román, vyskytující se ve feuiletonech podezřelých novin a tenoučkých knížkách, rozprodávaných po stech tisících v kioscích celého světa. Jako dobrá kuchařka, která zná chuť stolovníků, Erenburg nalévá po »Jeanně Neuillové« do každé své knihy několik kapek sladkosti, hned v podobě věrné lásky, hned rodinného štěstí, i ve »Rváči«, v »Létu«, ba i v »Konvenčním utrpení«, kde je, zdálo by se, všechno naplněno zlobou a špínou.

V »Jeanně Neuillové« byly kromě melodramatické lásky poprvé ve velkých a zároveň obecně dostupných rozměrech postaveni proti sobě komunismus a buržoasie (umělečtěji a stručněji pojednávalo se o tomto tématu už v »Dýmce kommunardově«), ale nehledíc na komunistu, umírajícího na guillotině, bylo to všechno příliš evropské a ne dosti silné pro základního ruského konsumenta, a proto byl »Rváč« přesazen celý na Ruskou půdu, kde vedle modravých kvítků sentimetality rozkvetly také šťavnaté květy pravé nestoudnosti. Mladické scény v Darnici či pozdější v Berlíně a u Soničky překvapovaly nejen naturalismem, ale také jakýmsi podrobným a umělecky nepotřebným popisem fysiologických aktů. Pravda, »Rváče« zařezal Clavlit, jak říká sám Erenburg, nepotlačil jej však pro nelichotivé zobrazení komunisty, (vždyť vedle jednoho negativního nalézáme několik komunistů ctnostných, podobných sice loutkám, ale přec jen kladných). Hlavní literární správa nevystoupila proti »Rváči« s ohledem na komunisty, nýbrž jak se zdá spíše z ohledu na něj a jeho důsledky. Byla to tedy námaha skutečně neoceněná, ale vždyť se to odehrávalo v zemi zázraků, jak kdysi pokřtil Rusko Knut Hamsun.

Od »Jeanny Neuillové« přes »Rváče« dospějeme k posledním dvěma Erenburgovým knihám, k »Létu roku 1925« a ke »Konvenčnímu utrpení denního hosta kaváren«. Podle Erenburgova prohlášení »Léto« není román, jehož hrdinové jsou autorovi lhostejni, bývá při tom dokonce spokojen, když jeden z nich zemře nebo odejde, nýbrž mučivé a pravdivé vylíčení léta, které ztrávil v Paříži. Z toho by se patřilo vyvodit závěr, že sám reální život je sujetem a celá práce autora se omezuje na jeho systematické zpracování, a bylo by možno očekávat největší pravděpodobnost. Ve skutečnosti věc dopadá jinak; místo živých bytostí se tam pohybují jakési stíny, či správněji šablonovité postavy, vstupující do konvenčních a obvyklých kombinací. Pseudo-sentimentálnost je tu v plné míře. Zde už je nejen silný a poctivý komunista, který upadá do sítí chytré kokoty a který hyne zrádným výstřelem (v tom se má projevit protiklad nového Ruska a starého Západu), ale také nemanželské děti, hladové kočky a jiné atributy, které by Erenburgovi záviděl sám otec »Tajností Pařížských«. Sentimentálnosti není zde užito jako v ostatních případech co způsobu, který se opravňuje stupněm umělecké vyspělosti, nýbrž jako hrubého obsahu, který má působiti svou primitivností na primitivního čtenáře. Nikdy nemůže býti spisovateli na úkor, jestliže užil té či oné formy, byť už i hotové, jakožto manýry nebo prostředku k vyjádření svých cílů, vytknout se mu může jen nepřekonávání a neindividualisování tohoto materiálu. Příkladem může být »Petrohrad« A. Bělého nebo »Konarmija« či »Oděsské povídky« I. Babela, v prvé z těchto knih je užito gogolovsky-dostojevovské formy, která je zpracována nejen

osobně, nýbrž i v souhlasu se současnou epochou, v druhých je užito jako hraničních mezníků zvláštního, trochu pokaženého, ale při tom složitého a bohatého jazyka měšťanské třídy a židů, a do tohoto úzkého rámce je s velkým uměním vsazena celá válka a přítomnost. Erenburg nemá takového vztahu k ustálenému genru, nýbrž přijímá jej v jeho primitivní a prvotní formě.

Poslední knížkou Erenburgovou, která právě vyšla rusky, jsou jeho »Konvenční utrpení«, sbírka krátkých povídek, tak či onak spojených s kavárnami a hospodami různých zemí. Nového zde nenalézáme nic, než snad zálibu pro špínu rozměrů přímo pathologických v povídce »Kavárna Olympia«, ve které právě je hymnus na moderní záchody, kolem nichž se odehrává »láska« vážného pána a drahé prostitutky. Celý princip se redukuje na větu: »Fordova továrna v Detroitu vyrobí každých deset vteřin jeden automobil a tak to jde všechno v nynějším životě a tak se také spojují, nehledíce na místo a dobu, individua různého pohlaví«. Nechci uvádět příslušné citáty a ponechávám čtenáři samotnému, aby se přesvědčil o všech těch krásách, snad v tom najde i zálibu, vždyť jsou i ctitelé Delteilla (paralella s ním nebude snad bez užitku pro vysvětlení literárního úspěchu Erenburgova), který mluví hned o zvracení v choleře, hned o výkalech malinké Jeanny d'Arc. Čím více však čtu nové knihy Erenburgovy, tím častěji si vzpomínám na jeho vlastní slova, která napsal v jedné ze svých prvých knih: »Podivná země je Rusko, tam se třešňové listí přijímá jako tabák, sušená mrkev jako čaj a mé spisy jako krásná literatura.« (Uvádím to z paměti a proto neručím za přesnost slov, ale ručím za správnost smyslu.)

K poměrně příjemným rysům v tvorbě Erenburgově poslední doby mohou býti počítány popisy ulic, kaváren a vůbec vnějšího života, hlavně pařížského. Pozorování Erenburgovo se sice omezuje na dosti úzký okruh kaváren, restaurací a kabaretů všech tříd, na charakteristiku komsomolu a komunistické strany, jak se jeví na první pohled, a to, co popisuje s chutí, je uděláno silně a dobře. Pokud jde o tak proslulé aforismy a letmé poznámky Erenburgovy, dlužno říci, že se autor v nich začíná silně opakovat, stejně jako v podrobnostech psychologického a vnějšího života, jako je na příklad umírající zlatá rybka nebo umývadlo se špinavými mydlinkami.

Život a instituce

Helena Čapková:

Škola pro manžely.

Starý, zkušený pedagog a neobyčejně zasloužilý organisátor dívčího školství, o jehož životní práci bylo by lépe napsati zvláštní článek, pravil onehdy s malým úsměvem v moudrých očích:

»Nu ano, pomáhal jsem založit pro ženy mnohou školu, ale jedné ještě by bylo nad jiné třeba, a největšího pomníku po smrti bylo by pro zakladatele málo: školy pro manžely. Ne už pro ženy, těch je dost; jen pro muže. Jaká by to byla myšlenka, jaké dobrodiní!

— Myslíte tedy, že je tolik manželství nešťastných a vinou mužů? —

— Obávám se, že ano. Průběhem své životní praxe, kdy vidím již dorůstat bezmála třetí ženskou generaci, a na svých cestách, v rodinách, v nichž stal jsem se jakýmsi museem důvěrných sdělení, ať už to bylo v Čechách, na Moravě či na Slovensku — všude stejná písnička. Často nejlepší, dokonalé ženy a výborní, nesmírně dobří manželé; ale všude týž nářek, který se zahnízdil v srdcích jako neštěstí, jež nelze pochopiti. Dnešní manželství jakoby se stávalo pomalu, ale jistě tragikomedií plnou omylů z příčiny právě tak jednoduché jako téměř jediné: manželé prostě nenaučili se ještě vůbec se ženami zacházeti. —

— Nemyslíte, že je to snad také trochu vinou žen? Často samy nevědí co chtít a bývají rozmarné a náročné, že není s nimi snadno míti trpělivost; žena dneška je také kapitolou pro sebe a někdy hodně nezáživnou. Nemají jaksi pravého smyslu pro rodinu, každá přičichla alespoň trošku k samostatnosti a vědění (i když třebas jen v šestinedělním obchodním kursu) a myslí předem, že je jí pro domácí otročinu škoda. Přeceňují sebe a své schopnosti a práci; za to mužovu činnost o to více podceňují. »Jen kdybych chtěla, dokáži totéž co ty, ale toho ty se bojíš a nepustíš mne; avšak není toho málo, čeho se pro tebe odříkám« — myslí si skorem každá trochu pohrdlivě. V tom ohledu věru naše matky a babičky byly příjemnější; obětovaly muži a rodině nejlepší své síly tiše, nevypínajíce se a bez reptání. —

— Ovšem, právě takové jevily se i dospívajícím synům; proto jejich světlá památka zastiňuje, běda, ze všeho nejtíže životní dráhu vnuček a dcer. Všemu se naučil a všemu porozuměl dnešní muž, ale to, že žena prostě nemohla zůstati na jednom stupni vývoje, ani ten nejchytřejší si neuvědomí. I nejmoderněji smýšlející je ve svém názoru na ženu bezmála od prvních svých rodinných vzpomínek nazpět; a hrozná je věru morální váha jadrně lidových a měšťanských cností minulé ženské generace, která tkví nesmazatelně v synově podvědomí. Jsme příliš malým národem, stará tradice neměla dosti času vystavět mosty dost široké, aby vedle podnikavějších mužů dostaly se ku břehům nové doby současně i ženy; z toho teď chaos a jistá překotnost, na níž je urputná práce. Avšak kdo vysvětlí mužům, že toto ženino úsilovné hledání a tápání poněkud slepé kolem sebe a její přímo živelná touha po samostatnosti je čímsi pudově nutným, čemu je marno tvrdými slovy brániti? Je to pud sebezáchovy; druhá poněkud se opozdivší polovina lidstva, armáda žen, teprve postupně dostihuje nových břehů a křičíc a bědujíc hledá pevnou šlépěj země, na které by byla k užitku a měla význam; přirozeně přihodí se pak tu a tam mimovolný nějaký štulec nebo modřina mezi nejblíže stojícími. A největší pohromou zdají se ony čilé a hbité, které se dostaly nejdále a prosmýčily kdekterou tajnou skrýš vědění; s těmi jen zpátky, pozor, raději s nimi si mnoho nezačínat! Stará rodová autorita národa sedláků, kteří byli pány svých věcí, bouří se jako bičována pod nápory nové ženiny náročné zvídavosti; a nejhorší stránky málo vybroušené psychy Petrucchiovy mají posloužiti ku zkrocení neposlušných Katušek. Stává se, že zděděná selská tvrdost manželů proměnila životy hodnotných žen v slzavá údolí a tragický rozklad, který zbavil domova řadu rozmilých a zcela nevinných dětí; a zase jindy dopouštějí se vydrážděné ženy statečných ničemností z téže příčiny. A bezprostředním podnětem bývá vždy ona zvláštní vina, zatvrzelá slepota mužů, která — právě tak drsná k sobě jako k ženě — zdráhá se viděti onen

dojemný půvab dětského ženina úžasu před novými zjeveními proudících životních sil, která absolutně musí prozkoumati, věříc, že její pohyblivá duše nebude v tom mít nepřátel kromě chvilkových rozladění, jimiž trpí i velmi zdravé děti. Ale vyvstane-li pak v osobě člověka nejbližšího, který nejen nepochválí a nepovzbudí, ale spíše posměšně klepne po vztažených prstech, jimiž by chtěla zachytiti všechny ty nové malé i velké věci — tu pak může se státi, že prohrál Petrucchio a nedostalo se mu už dokonce okouzlujícího úsměvu Katuščina, ale sklízí spíše pohled na uražená a rozlítostněná její záda. Ovšem, nelze tu generalisovat a bezpočetné a rozmanité jsou příčiny lidských nedorozumění; avšak jisto je, že zaostalost chápání mužova byla často již příčinou skutečného ženina neštěstí. Starými methodami, s nimiž úspěšně manévrovali otcové, není možno na dlouho synům vystačiti a aforismy, které stačily přesvědčiti o pošetilosti namáhavého snažení matky a babičky dokonale, nejsou už ničím pro dcery. O tomto předmětu bylo by dobré především pronésti řadu obšírných přednášek ve škole pro manžely. —

— Namítli by tam především, že intelektuelní vývoj ženy je tím snad poněkud přeceněn; a mnozí chtěli by agitovat ve vlastních svých případech právě naopak. Či nejsou snad tyto přečetné lživě mladistvě adjustované moderní loutky, náročné jako královny, spíše protikladem vážného usilování? Čím je tu vinen muž, proč by měl choditi do školy? —

— Vinen je především výběrem a potom nezdravým vkusem. Syn z lidu jenom v pohádkách smí oženit se s princeznou a nikde nestojí, zda opravdu Honza tak příliš dobře při tom pochodil. A což teprve jak princezna dopadla asi s Honzou? Ale i vždyť i v těchto půvabných mondénních panenkách cosi pracuje jako si cosi hraje v dítěti; a ony jsou více ještě dětmi než všechny jiné typy, od kolébky do sedmdesáti let. Jistě, synové starších, hospodářsky daleko vyspělejších raç s nesmírně prohloubenou společenskou kulturou, Francouzi, Angličané a Židé především, jsou mnohem lépe uzpůsobeni k odpovědnému kousku vztáhnouti ruku po podobně krásných nádobách prázdnotou zvonícího obsahu; jim lichotí především takové vlastnictví, poněvadž pro vnější svět nejsou nuceni v oceňování sebe samých očitě sleviti. A mají i prostředky k tomu, mohou zaplatiti především pravé prostředí; všechna dokonalost a skvělost věcí, kterou kdy lidé vymyslili, vrcholné sny estétů, fantasie romantiků — to vše ani jakoby nemělo míti jiného účelu než státi se zářivým závojem, pod nímž prosvítá dětsky šťastný její úsměv. A ona přijímá to vše s okouzlující samozřejmostí naivního anděla, s nímž došel manžel štěstí jísti se stromu poznání; a tu on, je-li i v opojení dost moudrý, co nejrychleji učiní ji matkou dětí krásnějších ještě než je sama. Eugenika, zjemňování raçy, i to je důležité; a při tom ona krásná nádoba falešných instinktů znenáhla ožívá normálním ženským životem, protože byla postavena na slunce a bylo s ní správně zacházeno. Je možno zazlívati naším ženám, že se předčasně předstihují? Jsou dětmi, živí se pohádkami; a právě drvoštěpova havěť snad nejživěji umí si představit křišťálový zámek a prince Bajaju se stříbrnými chocholy. Co dělat potom; zdravé dítě si vzdychne těžce a ponenáhlu slevuje; střízlivý denní život malého národa sám už se stará o to, aby jim vtisknul do hezkých ruček nářadí právě nezbytné, kterým se statečně ohánějí; žezlo to ovšem nebývá. Ani tu není třeba útočných hrubostí mužů; sama opadá slupka po slupce a objeví se pevné jádro dobré ženy. —

— Je možno připustiti, že i o tomto thematě bylo by dobře prosloviti něco přednášek. Ale o čem by bylo pak třeba kázati muži, v jehož družce není zvláštních nepříjemně náročných kvalit intelektuálních, ani nezdravé překultivovanosti spíše jen fysické? Jak to přijde, že i ona typicky normální manželství lidí rovnocenně vypravených prodělávají tolik krisí? Jsou to namnoze manželství z lásky, v nichž žena poctivě rodí a pracuje a manžel neúnavně se lopotí; a přece jen ona často pláče a on láteří. Sedmdesát tisíc rozvodů za rok napočítali v republice; na čí straně je více vinníků, u žen anebo u mužů? —

— Odečte-li se značné procento vzájemných nevěr, ryzích, nevyprovokovaných ničím jiným než impulsem erotickým či touhou po katarsi či dobrodružství, je možno vlastně zcela bez rozpaků ukázat prstem do tábora mužů. Manželství je sloučeninou dvou cizích prvků, z nichž prvek mužský je obyčejně pro tento účel nezpracovanou surovinou a ženský, přizpůsobivější předem, alespoň vrozenou disposicí už zhruba opracován. Žena sama je ze všeho nejspíše věčnou horlivou školačkou, z jejíž bytosti, je-li zdráva, vyvěrá především hybnost a snaživost; její životní víra je přímo nezdolatelná. Manželství je pro ni vlastí a domovem, byť byla sebe samostatnější a vyspělejší; v její prapodstatě tkví úžasně silný pud, aby se mohla rozdávat a byla svými milými pleněna. Kolik dovede vykonat práce, aniž by o tom sama věděla! Jsme mladá raça a nemáme mnoho typů intersexuálních, v nichž život rozumový převládá život citový a které lákají k sobě muže jen aby se přesvědčily opět a znovu o svém ženství, pod nímž trpí a samy o něm pochybují. Robustní raça slovanská neplodí typů příliš diferencovaných jako Latinci, Gallové a národy severské; Slovanky jsou spíše jednoznačné a vypraveny dobrými disposicemi pro manželství a mateřství, neboť jsou tradičně naplněny nadšenou a silnou láskou pro tuto věčně novou formu života, do níž je možno všechno vložiti. Ne tak mužové; i když jim tane na mysli světlý ideál ženy, budoucích dětí a domova a rádi a ochotně sklánějí se pod jeho nové jho, přece jim ani nenapadá v tomto jediném snu se soustředit věříce právem, že by to bylo málo zrovna osudné. Mají vedle toho ještě tolik velikých úkolů a měli už častokrát příležitost čeliti tváři v tvář důležitým věcem jako je povolání, osobní prestiž a ctižádost udělat své dobré, pokud se od nich očekává. Právě tak jako láskou zářící nevěsta, ať jakéhokoliv věku, není vůbec schopna mysliti na oběti, které jí bude v manželství přinášeti, je si zářící ženich vědom každé jednotlivé a změřil a zvážil je přepoctivě. K tomu ještě všechno se přímo spolčuje, aby jeho jistota a nežádoucí stav sebevědomí vzrostlo znamenitě. Ochota a úslužnost jeho příchodem vyznamenává rodiny, vybraně lákavé adjustování dívky, instituce věna a výbavy převyšující často finanční možnosti otcovy a konečně i nové prostředí, často mnohem vyššího stylu, než na jaký zvykl — to vše se spojuje, aby mu poněkud spletlo hlavu. Začíná to bezmála jakousi operní apotheosou: pro jeho libost seřaďují se věci, jen pro něj vykvetla překrásná oddanost mladé ženy, jemu se předčítá, hraje a zpívá a jemu je ustýláno v měkkosti náruče a peřin jakoby byl dítě — což nevytváří to vše zrovna umělecky nej-

lepší disposice k povrchnímu autoritářství, pohodlnosti, konservatismu a generalisování, což bývá prvními znatelnými hříchy mladých ženatých mužů?

Láska a vzájemný obdiv, které přec i tak nemohly zůstati denním chlebem, mění se tím pomalu od základů ve své podobě nejen u muže, ale běda! i u ženy. Veškeré výtky, veškeré domluvy a ostrá slova odrážejí se pak bez účinku ode zdi, kterou se žena obklopila v domnění, že se jí, která dala přece vše, co měla a nedostalo se jí za to sebemenšího uznání, děje bezpráví. Tím méně účinku nabádavého má nejširším prsním tónem přednášená moudrost zděděná; a hymně o skvělých kvalitách vlastní tchýně se vydrážděná žena zhrdavě ušklíbá. A tehdy, ano tehdy byla by hodina dvanáctá, aby muž běžel do školy dříve, než dojde k nesmyslné zlobě a šílenství. —

— I teď ještě, kdy vše zdá se být zkaženo? —

— Ovšem, a právě tehdy; a bylo by mu tam absolvovati závazně delší kurs večerních přednášek. Ne už o typech žen, ty si měl poslechnouti dříve, ale o věcech jiných, zdánlivě odlehlých. Záleželo by ovšem především na osobě přednášejících; nesměli by to býti lidé s obličeji, na nichž je napsáno, že mnoho jedí, ale málo myslí a milují; vypravovat by měli s jistou vtipnou gracií shovívaví a sympatičtí znalci života. O čemkoliv; třebas, podle Shawa, o nejdůležitější, prosté a základní ekonomické pravdě, jež se má v komplikované civilisaci jako je naše, vpravovat v duši dítěte a nestalo-li se tak včas, v duši dospělých lidí: že prostě kdokoliv, kdo potřebuje ať zboží, ať služeb, aniž by to, co spotřeboval, nahražoval zas osobní svojí snahou, ubližuje lidské společnosti právě tak, jako jí ubližuje zloděj. Že řádný člověk platí to, co konsumuje, s noblesní zdrželivostí gentlemana, a že tato splátka je čestná.

Jindy zas o věčné otázce, kterou nezodpověděl ještě nikdo, proč krása a radost vždy jaksi nerozlučně je spiata s ošklivostí a bolestí a jak těžko je nám smířiti se s tak příkrými protivami bez otázek a bez protestu. A o tom, že horší ještě je ošklivá schopnost žít bez umění a smyslu pro krásu a být na to skorem hrdým, i když to má za účel pro nejbližší chvíli dosažení klidného, přes to však neblahého života. O bouřích a útrapách disharmonického života sexuelního; a jak teprve stáří přináší moudrost resignace a osvobození. Jen slabí podléhají; velké mysli rozumově nadané utvářejí si takměř z ničeho prostředí věčně nová, v nichž je jim i druhým dobře býti: nepodařilo by se ovšem na troskách, jimiž nám podráží nohy vlastní zbrklost. Oh, veliké, nepřeberné množství themat mohla by probírat naše manželská universita. O nesmírné odpovědnosti rodičů, která se nekončí nikdy; o šťastných dětstvích a tíži otázky, jíž mohou děti kdykoliv nás zburcovati: Matko, otče, zač vás mám milovati? Neboť děti jsou přísnými soudci; a k tomu ještě nejkonvenčnější a nejcitlivější ze všech tvorů. Proč neřekl apoštol matkám totéž co otcům: Vy pak, otcové, nedrážděte svých dětí! Snad, že matky neměly toho tolik zapotřebí? —

— Filosofie, filosofie. Čím mohla by být manželům ve stavu konfliktu? Práskli by dveřmi vaší university a šli zamračeně domů anebo do kavárny, ve snaze jednat archaicky, dle starých vzorů; milují staré návyky.

Jenže dnes, dnes je to někdy drahá věc, možná by přec jen přišlo laciněji — postavit onen veliký pomník zakladateli. Ale ostatně, máte pravdu; jenom veliká moudrost a veliká láska může udílet dobré rady; kdež by se jich mohli dobrati naši pedagogové?

Doba a lidé

O souzení a vědění lidském.

Případ udál se před sedmi lety. Teprve 29. prosince 1926, tedy před týdnem došlo k smířlivému konci, pokud lidský výrok vůbec dovede odčiniti křivdu na životě spáchanou.

Bylo to tak: denní služba, čili »tagšarž« našla 11. září 1919, o šesté hodině ranní, v hospodářské kanceláři kasáren v Mostě, na zemi ležet hospodářského důstojníka, nadporučíka Rudolfa Felixe. Byl v bezvědomí, pod hlavou kaluž sesýchající krve, jejíž stopy zbarvily do ruda také límec důstojníkovy blůzy. Odnesli nadporučíka do nemocnice, přišel kapitán-lékař dr. Ledeč, nejprve prohlíží ránu, říká, že je hluboká, pak se podívá, jak reagují zornice bezvědomého na světlo a konečně napsal, že nadporučík Rudolf Felix— tak se raněný jmenoval, — utrpěl bodnou nebo údernou ránu do levé poloviny temene hlavy a k tomu lehký otřes mozku. Nadporučík Felix byl pořád ještě v mrákotách, a jenom když mu holili místo kolem rány, úpěl: moje hlava, moje hlava. Pak říkal ještě něco, — bylo to vidět na rtech, ale co říkal, nebylo lze rozuměti. Konečně mu dal kapitán-lékař dr. Ledeč kafrovou injekci a Felix procitl.

Zatím se dělo v hospodářské kanceláři toto: vojáčci-příkazníci, — dřív se jim říkalo o r d o n a n c e, uklidili místnost, urovnali, co bylo na psacím stole rozházeno, postavili židli pěkně před stůl, umyli krev na zemi, pokud se to v rychlosti dalo, to vše, aby byl pořádek, až přijde pan major.

Účetní důstojník pluku přišel také a když v kanceláři nenašel peněz, ačkoliv věděl, že den před tím přišla zásilka 20.000 Kč, šel za nadporučíkem Felixem do nemocnice. Přišel tam zrovna, když se jevily účinky kafrové injekce. Felix ho poznal, na dotaz hlásil, že rovnal včera večer v kanceláři peníze, pojednou ucítil prudkou bolest v hlavě a pozbyl vědomí.

Do kanceláře přišla komise a zjistila, že kromě peněz neschází nic. Ale peníze scházely všechny. Komise zjistila, že v kanceláři v rohu, asi deset kroků od místa, kde byl nalezen nadporučík Felix na zemi, visí Felixův služební plášť. Výslechem vojáků bylo zjištěno, že ten plášť tam pořád visel, že se ho nikdo nedotkl a že ho nikdo neuklízel. Nebylo k tomu příčiny, neboť důstojnickému plášti je podle předpisů dovoleno viseti na hřebíku v kanceláři, kde pracuje důstojník.

Scházely tedy erární peníze a vzniklo podezření, že nadporučík Felix bezvědomí předstíral, že buď sám peníze ukryl nebo od spolupachatele dal odnést, že si pak lehl na zem a čekal, až bude nalezen. Nadporučík Felix byl odevzdán terezínskému divisnímu soudu do vyšetřovací vazby, pro »důvodné podezření ze zločinu zpronevěry úředních peněz«. Kancelář hospodářské služby, ve které byl nadporučík nalezen, byla zapečetěna. — Netrvalo dlouho, a vyšetřování bylo rozšířeno i proti kapitánu-lékaři dr. Ledečovi. Bylo to pochopitelné, neboť lékaři označili způsob, jímž si dr. Ledeč při ošetřování bezvědomého Felixe počínal, jako neobyčejný, a zdálo se, že má na výsledku svého šetření zájem jiný než lé-

kařský. Vyšetřující soudce měl právo domnívati se, že dr. Ledeč při sestavování diagnosy měl zájem na tom označiti zranění, ze kterého se nadporučík Felix za dva dny zotavil, za těžké, ačkoliv nebylo.

Vyšetřovalo se plnou parou. Přijela komise ještě jedna, odtrhla pečeť a prohlédla kancelář. Přišla i na plášť a byl to objev významný: pod levou vnější kapsou byla rudá skvrna. Původ byl na snadě: nadporučík Felix si lehl při fingování loupežného přepadení na zem již večer. To bylo jisto už proto, že ráno našli rozžato. V noci však mu bylo zima, vstal tedy a přikryl se pláštěm, při tom potřísnil plášť krví, aniž to pozoroval. Ráno, když troubili probudku a bylo zřejmo, že co nevidět tu bude služba, nadporučík vstal z mrtvých, pověsil plášť na hřebík a zase šel dělat mrtvého. Zase byly vyslýchány ordonance a zase bylo zjištěno, že plášť ráno visel na hřebíku. Z pláště, jenž dosud byl prostým movitým majetkem, se stalo mžikem corpus delicti.

Teď nastal sensační obrat: kdosi, — nevíme dnes už kdo, poukázal na toto: zranění nadporučíka Felixe bylo nepatrné. Rána nevelká. Odkud tolik krve na zemi, na blůze, ba i na plášti? A odpověď byla ohromující: nadporučík Felix neležel v krvi vlastní, ležel v krvi přinesené jako rekvisita. Pátrající orgány pracovaly jedna radost. Četnictvo v Mostě zjistilo obratem ruky, jídelní lístek rodiny Felixovy (Felix a jeho bratr oba svobodni, bydleli u matky-vdovy), a hlásily, že »jak potvrzují sousedé, nosila paní Felixová skorem denně ze sklepa maso a pekla mnoho moučníků a cukroví,« — (důležité proto, aby byla zjištěna pravděpodobná příčina defraudace, — nákladný život), jedna či dvě tu byly zprávy o vysedávání nadporučíka v kavárnách a hostincích, následovala svědecká výpověď o historii nějaké hubičky, kterou prý proti své vůli dostala nějaká ošetřovatelka od nadporučíka Felixe, a do toho všeho padla puma: hypotesa jednoduchá jako vše geniální: nadporučík Felix si nepřinesl lidskou krev. Ležel v krvi zvířecí.

Jedna radost je vyslýchat vojáčky, jedna radost pracovat se ctižádostivými orgány. Zvířecí krev? Jak pak ne. Obratem ruky tu byla relace mosteckého četnictva: »nebylo za těžko obviněnému Felixovi opatřiti si krev zvířecí, najmě koňskou. Spoluobviněný kapitán-lékař dr. Ledeč bydlí, jak zjistil náš důvěrník v podnájmu u obchodníka s koňmi.« Město Most není veliké, ale na zjištění bydliště musí být důvěrník. Nevadí. Za to to bude spolehlivé. Druhá relace už není tak skvělá. Musí se s ní mostecké četnictvo přiznat, že »pátrání u řezníků, na jatkách a v dragounských kasárnách podrobně konané o tom, zda v poslední době nadporučík Felix nebo kapitán-lékař dr. Ledeč se snažili získati krev, zůstalo bezvýsledné...« Potom ještě četnictvo podotýká, že krev možno nachytat ještě i za dva dny po poražení zvířete z kusů, které visí v řeznických krámech na prodej. A jaksi k všeobecné karakteristice obžalovaného Felixe i dra Ledeče hlásí ještě četnictvo, že podle zpráv důvěrníků, se v Mostě dru Ledečovi a nadporučíku Felixovi říká obecně »židovská dvojice«.

Comoedia ex est; tragoedia incipit. Byl soud.

Důkazů pro nadporučíkovu vinu celkem nebylo. Felix říkal, že je nevinen, žaloba říkala, že je vinen. Váhu spravedlnosti drželi v ruce soudní znalci. Na nich bylo, aby řekli, jaká to byla krev, ve které byl nalezen nadporučík Felix. A bylo jasno, že jejich slovo rozhodne. Rozhodlo. Profesor pražské university, doktor Slavík prohlásil, že krev na podlaze, na blůze a na plášti, podle chemického rozboru stop byla směsí krve lidské, s příměskem krve koňské, a že není ani vyloučeno, že tam byla přimísena také krev hovězí a skopová. Obžalovaný byl odzbrojen. Pokusil se sice nejapně vysvětlovati obzvláště rudou skvrnu na plášti, mluvil cosi o tom, že jel poslední den v tramwaji, že byla tlačenice, stál na stupátku, pršelo mu na plášť, povídal také cosi o rezavém knoflíku, ale všechna ta stébla, jichž se tonoucí chytal, se zlomila pod majestátem zástupce vědy: ty skvrny pocházejí od směsi krve lidské a koňské, snad i hovězí a skopové. I ta skvrna na plášti. Roma locuta, causa finita. A dlužno přičísti na účet blahosklonnosti, že soudní znalec se přiklonil k výkladu: kdybychom měli staré preparáty, byl by omyl možný. Ale my měli preparáty čerstvé. Omyl je vyloučen. Soud dopadl takto: kapitán-lékař dr. Ledeč nebyl usvědčen.

Kapitán-lékař dr. Ledeč byl osvobozen.

Nadporučík Felix byl degradován a odsouzen na dvě léta těžkého žaláře.

Kapitán-lékař dr. Ledeč se oběsil.

Zmateční stížnost odsouzeného byla zamítnuta.

Po šesti letech podařilo se odsouzenému docíliti obnovu řízení. Původní rozsudek byl zrušen, začalo se vyšetřování nové. Hle výsledek: jídelní lístek rodiny Felixovy se vysvětlil tím, že jsou majiteli domu, hrdinkou historie o násilné hubičce byla ošetřovatelka na hodinu propuštěná proto, že šla do města, ačkoliv byla na stanici nakažlivých nemocí, dr. Ledeč nebydlel u obchodníka s koňmi, — pan důvěrník se zmýlil s jiným mosteckým lékařem, »židovská dvojice« byla složena ze dvou českých praarijců, — Felix vystoupil po převratu z katolické církve, Ledeč byl křesťanem odjakživa až do nekřesťanské smrti. A vojáček, jenž nejprve vypovídal, že blůza pana nadporučíka vypadala u límce, »jakby ji někdo štětkou od krve natřel« si vzpomněl, že to vypadalo spíš tak, jak by se nadporučík po svém zranění byl svíjel a tím krev z rány týlem na límci rozetřel.

A posudek profesora dra Slavíka? Brněnská fakulta, která provedla kontrolu a nový rozbor a ještě všechny kontroly, které poskytuje opravdová, pokorná věda, vědomá si kusosti všeho vědění, prohlásila přísežně ústy profesora Berky: že krev na zemi a na blůze byla krev čistě lidská. A krev na plášti, že není krev, ale čistá rez. Rozumíme? Železo, chemicky: ferrum, značka Fe. Pro laika i odborníka stejně důležité je věděti, že okysličené železo, chemicky Fe_2O_3 dává látku rudě zabarvenou, které laikové říkají rez. Tato rez, nasypaná do vody, vypadá opravdu jako krev, ale musí se říci, že je z tramwaje nebo z raněného knoflíku. Pro toho, kdo má zájem na skutečném zjištění, jsou metody jednoduché i složité obsaženy v kvintánské učebnici chemie a v knížce: »Chemická kratochvíle, sto zajímavých pokusů nevyžadujících nákladných přístrojů. K pobavení a poučení sestavil... atd....«, kdež se možno poučiti, že stačí do kapaliny, v níž může být železo, nakapati trochu mydlářského louhu, načež se ihned železo srazí. Takové úkoly se dávají v kvintě při reparátě. Sextáni se učí již metodám lepším.

Pro úplnost referátu nutno ještě podotknouti, že bylo při druhém přelíčení zjištěno: nadporučík Felix utrpěl za války střelnou ránu do hlavy, čímž se citlivost hlavy zvětšila tou měrou, že sebe nepatrnější zranění mohlo vyvolat mrákoty i celé dny trvající. Že kapitán-lékař dr. Ledeč byl nebezpečný hypnotisér. Že stav nadporučíka Felixe v nemocnici vypadal tou měrou po otravě morfiem, že jeden z lékařů provedl na sobě zkusmo silnou

injekci morfia a zjistil pak na sobě příznaky, jak je viděl u Felixe.

Nutno dále podotknouti, že byl čten svědecký protokol profesora Slavíka, kde píše, že uznává, že prvky koňské krve nemohly dodatečně zmizet, když nezmizely ze zbrocených předmětů prvky krve lidské. Nutno se zmíniti, že o našich vojenských soudech neplatí pověstná slova Havlíčkova. Nutno potvrdit, že při přelíčení v Praze jak prokurátor major dr. Kubát tak předseda podplukovník Popler jednali s obžalovaným lidsky a spravedlivě.

Obžalovaný nadporučík Rudolf Felix byl osvobozen. Jeho utrpení vyplynulo ne tak z omylnosti lidské, nebo z kusosti vědění lidského. Byl odsouzen proto, že vědec, jenž držel v rukách váhu s osudem člověka, zapomněl na omylnost lidskou. Vyloučil omyl. A to je tvrdé. Nebýt odvahy brněnského profesora, jenž se postavil proti znalci neoblomnému a obávanému, uznávanému všemi státními zástupci a soudy, byl by nadporučík Felix degradován a zlomen vojenským žalářem, dnes vyřazen ze života. Zvlášť u lékaře vyžaduje lidstvo právem pokory před záhadami života. Vždyť lékaři vidí víc než jiní, vidí, jak umírají zdraví a jak žijí umírající. Jsou nejblíže zázrakům všedního dne, mají býti knězi svatého života, pokorní knězi ale ne veleknězi s mocí, vyhlásit anathema doživotní. Moderní soudce nemá možnost říci, jako jeho římský kolega: non liquet, nevím. Jeho výpověď může být jen O d s u z u j i nebo S p r o š ť u j i. A tam, kde jde o případy spletité, jsou mu dáni k ruce odborníci, znalci. Nesoudí oni, jak zákon výslovně praví. Ale, lidsky-právně řečeno: jsou účastníky na podstatě rozsudku. A je-li rozsudek jejich vinou zločinem, mají být odpovědni. Dobrý soudce se podvolí úsudku znalců, neboť uznává, že jsou lépe vyzbrojeni. Mají velká práva a proto je slušno, aby měli také velké povinnosti. Přivede-li někdo člověka k degradaci a na místo, kde je pravděpodobně vyhlídka na dva roky hrobu za živa, a ukáže-li se potom, že to zavinil nedbáním toho, čím se hrozně podezřívaný bránil, je to, vzhledem k nesporné mezeře v zákoně, věcí svědomí, jak to vyřídí. Kdo váží a nalézá lehkým, musí býti též ochoten vstoupiti na váhu sám. Aby se ukázalo, zda také není lehkým. —*gel.*—

Věda a práce

Žlázy života a smrti.

Když roku 1920 profesor Steinach publikoval svou »Verjüngung«, bylo to snad poprvé, co se širší veřejnost počala zajímati o problém, který je z nejzajímavějších kapitol moderní mediciny. Zájem byl pochopitelný, protože Steinachovo vystoupení bylo do jisté míry sensační. Zájem ochabl během doby, avšak problém vzrůstal ve své důsažnosti. Ukázalo se poprvé veřejnosti, že v těle jedincově jsou ústrojí s posláním téměř tajemným, že člověk sám sobě je otázkou nesmírně složitou, že život a smrt nezávisí pouze na výživě a nervovém souladu, nýbrž že veliká úloha tu připadá několika poměrně malým žlazám, jež svými výměšky udržují, ba f o r m u j í život jedinců. O tyto žlázy, jež dříve pokládány za žlázy bez vývodů, počali se vědci zajímati dobrých sedmdesát let před publikací Steinachovou. Ne ze zájmu pouze teoretického, ale právě pro praktické důsledky, jež každý objev v tomto smyslu mohl znamenati. Funkce žlázy slzní byla jasná, žlaz slinných též, funkce ledvin dostatečně prozkoumána, ale kam bylo dlužno zařaditi štítnou žlázu, nadledvinku, brzlík (thymus), hypofysu (žlázu při dně mozkovém), šišinku (corpus pineale), žlázu pubertní, systém dřeni kostní, celou tuto orgánovou mnohost, jež ve svém poslání byla nevysvětlitelna? Zřetelné vývody těchto žlaz známy nebyly a jediná domněnka tu trvala: že totiž tyto žlázy vypouštějí své výměšky přímo do krve a že se tyto látky krví přenášejí na místa své účinnosti. Jaká tato účinnost jest, počalo se tušiti teprve od roku 1855, kdy anglický lékař Addison popsal zvláštní a podivuhodné onemocnění.

Jeho nemocný vynikal silným bronzovým zbarvením kůže, jeho krevní tlak byl neobyčejně nízký, nemocný trpěl obtížemi žaludečními, celkovou tělesnou ochablostí a zemřel. Při pitvě nalezeny změny v nadledvinkách a Addison, po němž zajímavé onemocnění nazváno, prohlásil je za chorobu nadledvinek. Rok na to (r. 1856) přednesl Brown-Sequard v pařížské »Société de biologie« výsledky svých bádání a našel, že nadledvinka je orgán k životu lidskému naprosto nezbytný. Třiatřicet let po tom přednášel týž vědec v téže společnosti o podivuhodném vlivu výtažku varlat, který on sám sobě vstřikl. Brown-Sequard, tehdy dvaasedmdesátiletý stařec, pocítil po tomto svém pokuse neobyčejnou duševní i tělesnou svěžest a připsal toto působení zvláštním látkám, jež varle produkuje a které jsou prý komplikované bílkoviny. Ode dne 1. června 1888, kdy se tato proslulá přednáška konala, můžeme mluviti o nauce o vnitřní sekreci, jejímž zakladatelem je Brown-Sequard. Jeho výtažek se jmenoval »liquide testiculaire« a byl vlastně oním účinným produktem, který se tak znamenitě osvědčil při pokusech Steinachových. Název »vnitřní sekrece« původně patřil zcela jiné činnosti než je ta, kterou jím označujeme dnes. Claude Bernard nazval tak činnost buněk jaterních, odevzdávajících krvi glukosu. Zde ovšem neběží o »vnitřní sekreci«, nýbrž o projev životního metabolismu, jehož r e g u l a c e je podřízena vlivům nervovým i vlivu žlázy, jež podle dnešních názorů má hlavní podíl na pravidelnosti cukrové přeměny. Touto žlazou je slinivka břišní (pankreas), které dříve připisována jen účinnost při trávení a to právě při trávení bílkovin.

Žlázy, o nichž je řeč, produkují tedy složité látky, jež odevzdávají krvi, aby tím na vzdáleném místě byla umožněna jejich působivost. Tyto látky povzbuzují činnost jiných orgánů (odtud jméno »hormony«) a podobají se chemickou skladbou složitým rostlinným jedům alkaloidům. Odtud pochází název a u t a k o i d ů, kterým se dnes produkty žlaz s vnitřní sekrecí (čili žlaz »endokrinních«) označují. Tím byla jen znovu potvrzena příbuznost produktů rostlinných a živočišných, která se denně téměř znovu potvrzuje. Zjištění, že rostlinný chlorofyl a lidský haemoglobin obsahují tutéž základní látku (haemopyrrhol) a že se liší jen tím, že železo haemoglobinu je u chlorofylu zastoupeno hořčíkem, vyvolalo pozornost, jež se mohla zváti sensační.

Autakoidy působí dvojím směrem. Jednak budivě (to jsou tak zvané »vlastní hormony«), jednak tlumivě (to jsou tak zvané »chalony«). Jejich účelem je udržovati určitou specifickou funkci organismu a tudíž poruchou žlaz, jež je produkují, nastávají těžké poruchy organismu, jež v mnohých případech končí smrtí. Funkce jednotlivých těchto žlaz zaslouží si bližšího povšimnutí.

Nadledvinky první vzbudily zájem o vnitřní sekreci a malý orgán nasedající při horním pólu ledvinném stal se předmětem celé řady vědeckých prací. Tento orgán produkuje výměšek, jenž obsahuje účinnou látku adrenalin. Tato látka není chemicky příliš složitá a je derivátem pyrokatechinu. Zajímavé je, že tutéž látku produkují příušní žlázy americké ropuchy Bufo Agua. Adrenalin se podařilo připraviti též cestou chemické syntésy a bylo tím snažší pozorovati jeho účin. Ukázalo se, že po vstříknutí adrenalinu, stoupne nesmírně tlak krevní. Srdeční úder se velmi zrychlí a zesílí, objeví se zvětšené množství cukru v krvi, ba i v moči, jejíž obsah cukru může tvořiti až 10%. Mimo to se objeví zvětšené vyměšování slin, zornička se roztáhne, pohyby žaludeční a střevní ochabují. Účin této látky je tedy velmi složitý a spočívá v dráždění jedné části autonomního nervstva (nervstva nepodléhajícího činnosti volní) a sice systému sympatického. Částečně opačný účin má produkt rostlinný nikotin, který ochromuje autonomní nervstvo a sice jeho nervové buňky sdružené v ganglia. Účin nikotinu je pomíjivý a změna jím působená je toliko funkcionální. Buněčná stavba je po účinu nikotinu nezměněna. Účin adrenalinu je patrně trojí: 1. působí smršťování cév a tím stoupnutí tlaku krevního, 2. působí na cukrový metabolismus jater a 3. je v souvislosti s vytvářením tělesného barviva (pigmentu). Nadledvinka je v důsledku toho k životu nezbytná a jsou-li obě nadledvinky z těla odstraněny, nastává smrt během pěti dnů. Při Addisonově chorobě nalezena porucha nadledvinek v tom smyslu, že byly sýrovitě zvrhlé působením procesu tuberkulosního. Při této chorobě adrenalin téměř úplně vymizí a její příznaky jsou jen důsledkem tohoto faktu.

Žláza štítná (thyreoidea) byla téměř v stejné době zkoumána jako nadledvinka. Roku 1854 bylo totiž zjištěno, že vynětí štítné žlázy u psů způsobuje smrt. Roku 1882 operovali někteří švýcarští chirurgové vole (struma) a pozorovali po operaci těžké poruchy. Současně bylo zjištěno, že těžká konstituční choroba myxoedem také souvisí s poruchami této žlázy. Daleko dříve a to již roku 1840 popsal německý lékař Basedow zvláštní chorobné příznaky, které pět let před tím pozoroval anglický lékař Graves. Jeho nemocný měl zrychlený tep, vole a vypoulené, lesklé oči. Byl nervově velmi podrážděný, trpěl nespavostí a bolestmi hlavy. Choroba zůstala nevysvětlena až do roku 1886, kdy P. J. Möbius uvedl tuto »Basedowovu nemoc« v souvislost se štítnou žlazou a prohlásil ji za důsledek zvětšení této žlázy a tím i její zvýšené funkce. Bylo zřejmo, že snížení funkce štítné žlázy je patrně příčinou myxoedemu, zvýšení funkce příčinou choroby Basedowovy. Lidé trpící Basedowovou nemocí jsou hubení, nervosní, špatně spí, mají živý pohled, stěžují si na návaly tepla a tlučení srdce. Lidé myxoedematosní naopak se vyznačují nemírnou tloušťkou, vypadáváním vlasů, apatickým pohledem, suchou kůží a značným úbytkem inteligence, jenž může vésti k úplné idiotii. Jako účinná látka štítné žlázy objeven thyroxin, důležitý svým obsahem jodu. Tato látka udržuje v normálním stavu funkce ústředí nervových, kůže a vzrůstu. Je-li proto štítná žláza od narození nevyvinuta, objevuje se trpasličí kretinismus. Žláza sama je k životu nezbytna, její vynětí znamená těžké poruchy celkové.

Za žlazou štítnou jsou umístěna malá žlazová tělíska, zvaná žlazou parathyreoidální. Tato žláza je anatomicky velmi blízko žláze štítné, funkcionálně má však význam zcela zvláštní. Po vynětí těchto tělísek dostavuje se chvění svalstva, které vede až k prudkým křečím tak zvané tetanie. Při záchvatech tetanie objevuje se nesmírné množství guanidinu v krvi a také vstříknutím této látky lze způsobiti tetanické křeče. Tělíska parathyreoidální regulují tedy patrně rozpad guanidinový a jsou-li vyňata, je tento metabolismus těžce porušen.

Na dně mozku je umístěna nevelká žláza, hypofysa. Skládá se ze dvou částí, nervové a žlazové a její výměšek určuje celkový vzhled a zejména vzrůst člověkův. Při zvětšení funkce této žlázy vzniká onemocnění, které bylo roku 1887 popsáno jako akromegalia a které se vyznačuje nesmírným vzrůstem některých kostí, zejména dolní čelisti a končetin. Zdá se, jakoby všechny špičky se na člověku prodlužovaly. Při nedostatečném vzrůstu této žlázy a při poruchách její funkce trvá infantilismus. Účinné agens není ještě dokonale známo, ale výtažek ze žlázy působí dlouhotrvající stoupnutí tlaku krevního a smršťování děložního svalstva. Je-li děloha těhotna, způsobí vstříknutí výtažku z hypofysy potrat.

Šišinka čili epifysa (corpus pineale, glandula pinealis) je také přičleněna k mozku a její význam je dosud velmi nejasný. Při jejích nádorech zjištěna předčasná zralost pohlavní. Frankl-Hochwart zjistil při nádoru epifysy u 4½ roku starého hocha normální ochlupacení a erekce 6 cm dlouhé pyje. U děvčat za týchž okolností pozorována předčasná menstruace.

Brzlík (thymus) je orgán typický pro mládí. Postupem vývoje degeneruje tato žláza, sedící pod kostí prsní, téměř úplně. Je-li vyňata, dostavují se příznaky nedostatečného zvápenatění kostí a neobyčejné svalové slabosti. Každý takový případ končí smrtí. Zdá se, že brzlík je orgán pro tělesný vývoj nezbytný.

Ve vaječníku tvoří se celá řada účinných látek, které mají zásadní vliv na fysiologii sexuální. Po prasknutí váčku vaječného vytváří se ve vaječníku tak zvané »žluté tělísko«, které obsahuje dvě látky: lipamin, jenž způsobuje krvácení ze sliznice děložní a luteolipoid, jenž toto krvácení zastavuje. Mimo to se tu vytvářejí látky, jež mají vliv na vyměšování mléka.

Ve varleti tak zvané »intersticiální buňky« vytvářejí sekret, jenž udržuje tělesnou svěžest a sexuální potenci. První pokusy s tímto sekretem konal právě na sobě Brown-Sequard.

Slinivka břišní (pankreas) produkuje účinné látky, které mají vliv na výměnu uhlohydrátů v těle. Skupiny buněk zvané Langerhausovy ostrůvky produkují látku insulin, která zabraňuje přeměně jaterního glykogenu v glukosu a tím je sto zmenšiti množství cukru kolujícího v krvi při některých chorobných procesech, z nichž cukrovka (diabetes mellitus) stojí na prvním místě. Cukrovka je patrně způsobena poruchou vnitřně sekretorické funkce pankreatu.

Mimo uvedené žlázy je v souvislosti s jejich činností i zajímavý orgán, jakým je dřeň kostní. To není orgán vnitřně sekretorický, ale jeho krvetvorná činnost je ovlivněna pohlavní dospělostí a v této době mohou v jeho funkci nastati nejčastěji poruchy. Nejznámější z nich je snad blednička (chlorosa) objevující se u děvčat v době pohlavního dospívání. Hypotésa o jejím původu je tak duchaplná, že

stojí za to, aby zde byla uvedena. Bunge poukázal totiž na věc nad jiné zajímavou. Analysoval mléko a současně tělo novorozence kvantitativně. Našel, že poměr kvant prvků v těle novorozencově a v mléce matčině je týž. Výjimku činí železo, kterého novorozenec obsahuje několikrát víc. Dostává je tedy patrně přímo z těla matčina, které si ukládá reservy železa během života. Porucha v této činnosti vede pak k chlorose, při níž právě kvantum sloučenin železitých je v krvi znatelně sníženo.

Z toho je patrno, že vnitřní sekrece nejen objasnila celou řadu zjevů patologických, ale přispěla i k chápání normální fysiologie výměny látkové. Tím ovšem pomohla i nalézti jádro celé řady tak zvaných konstitučních chorob, v nichž právě cukrovka zaujímá vždy místo vůdčí.

Vnitřní sekrece má také veliký vliv na rozvoj funkcí psychických. Je souvislost mezi psychickými funkcemi a výměšky endokrinních žlaz a je tudíž intelekt vždy jen funkcí normálního somatického stavu. Nejsme sice dnes tak daleko, abychom poruchy intelektu mohli přímo považovati za poruchy tělesné, ale idea psycho-fysického paralelismu je badáním o žlazách bez vývodů nepřímo potvrzována.

Druhá zajímavá skutečnost je ta, že teorie o endokrinních žlazách potvrzuje vlastně starou humorální teorii o životnosti. Životnost je skutečně podmiňována výměnou šťav a tato výměna šťav zdá se býti důležitější než je koordinace na podkladě nervovém, neboť právě i nervy jsou ovládány endokrinním systémem.

Za třetí teorie o vnitřní sekreci znovu zavádí chemii do biologie a fysiologie a tím obě tyto vědy jsou konkretisovány. Jistě není možno vyjadřovati životní funkce chemickým vzorcem, ale stačí, můžeme-li tu psáti energetické rovnice. Změny těchto energetických rovnic budou snad moci jednou vysvětliti to, co je problémem lidstva od jeho počátku: věc stárnutí. Omlazovací metody nalezly mnoho modifikací, ale vedle úspěchů byly tu i znatelné neúspěchy podmíněné právě celkovými poruchami výměny látkové. Objev vnitřní sekrece znamená pro teorii výměny látkové novou základnu.

Pro klinickou práci znamenala vnitřní sekrece řadu úspěchů. V jejím důsledku zavedena tak zvaná »organotherapie« (léčení výtažky orgánů), jež je nyní všeobecná a v gynekologii a porodnictví již úplně nepostradatelná. Všude ovšem hlavní snaha nesla se k objevení účinného činitele té či oné žlázy, činitele, který by se dal i chemicky připraviti a dovoloval tudíž přesnou titraci. Bohužel při žlazových extraktech jsme odkázáni jen na titraci pomocí biologických reakcí, jež bývá značně nepřesná.

Konečně vnitřní sekrece spolu s pokroky serologickými vrhla nové světlo na vlastní podstatu života: na složení buňky. Zajímavé tyto objevy, z nichž objev Ehrlichův dal vlastně lidstvu podklad pro věc tak důležitou, jakou je Wassermannova reakce, zasloužil by si hlubšího povšimnutí. Dokazují znovu jen podivuhodné logické souvislosti, jejichž celkový komplex je vlastním výrazem života. Smrt se pak jeví jen jako pokračování biologické logiky. Prodloužiti život se podařilo, sotva se však může podařit odstraniti smrt. Biologický řetěz byl by porušen. Smrt a život jsou dva projevy téže funkce. V nich je ukryta pralidská moudrost. A současně příkaz nejvyššího zákona.

K. Ř.

Poznámky

Mala fides. Málem čtrnáct dní před Vánocemi bylo známo všem pražským denním redakcím, že president republiky — byv o to náležitě požádán — přislíbil interview Národním Listům pro božíhodové číslo.*) Kde kdo tomu rozuměl jako projevu zvláště dobré vůle se strany pana presidenta, který tímto způsobem ukazoval, že jako president stojí skutečně nad stranami a neuzavírá se vůči žádné z nich; viděli jsme v tom příklad mimořádného gentlemanství, jež klade zdvořilost a ochotu nad jakkoliv důvodné osobní pohnutky. Odpověď na tento akt dobré vůle byla bezpříkladná a — rovnou řečeno — možná jenom v Čechách. Národní Listy počkaly, až bylo slyšení jejich redaktora u pana presidenta veřejně ohlášeno, a pak odmítly otisknouti vážný a přívětivý projev hlavy státu. Tuto klukovinu pak dodatečně rozmázly ještě tvrzením, že řečený interview si vyžádal pan president sám, a že ony, Národní Listy, hájí zásadně stanovisko, že president republiky, stoje nad stranami, nemá se projevovat ve stranických orgánech. Což znamená, že k hrubé urážce představitele státu ještě připojily předně hrubou lež a za druhé velmi hrubou a nemístnou lekci, zřejmě naschvál aranžovanou jako akt pomsty za letní, fašistům nepříjemné interview presidenta republiky. Táži se vás, pánové, kteří dnes figurujete jako užší redakční rada Národních Listů a které jsem osobně znal jako slušné muže, vás, pane Penížku, Heinzi, Tůmo, Pimpere, dr. Thone a nevím kdo ještě, zda přejímáte osobní odpovědnost za tuto neslýchanou nevychovanost. Rádi bychom věděli, kdo z vás, přibraných k novinářské odpovědnosti, se staví za onu krajní neslušnost. Již jednou jsme se veřejně přesvědčili, že redaktoři Národních Listů nemohou odpovídati za ničemnosti, které se v jejich listě dějí, ale také jim nemohou zabrániti. Nečekám na odpověď nějakého anonyma nebo redakčního hausknechta; táži se po osobní odpovědnosti užšího redakčního komitétu, který je pověřen správou listu. Přál bych si jen, aby onen projev zlé vůle nezůstal na nás novinářích. *Karel Čapek.*

Nevděční fašisté. Před rokem byly v Československé republice jakési maličké skupiny křiklounů. Byli to příslušníci Národního Hnutí, kteří byli skupinou nejpočetnější, neboť jejich členů bylo téměř 80. Dále byli jacísi podivní lidé, kteří si říkali »Červenobílí«, a konečně byla i organisace s názvem »Moravští fašisté«. Všechny tři dohromady representovaly asi 200 mužů a žen. Jediným jejich zaměstnáním byl křik. Křičely na všechno, nejvíce na sebe. Krátce po volbách 1925 se dohodly, že spojí svůj hlas, a založily Národní obec fašistickou. Národní demokracie, která po prohraných volbách snažila se získati každého, kdo huboval, věnovala svoji pozornost i nové společnosti. Podpořila ji a byla odměněna. Fašisté prokázali, že hubovati dovedou opravdu znamenitě. Národní demokracie, nadšena prvními výsledky, s láskou se věnovala svému chráněnci, dala mu sekretariáty, platila mu sekretáře, podporovala tisk, uvolnila svého generálního tajemníka, aby mohl sloužiti novému hnutí, a docílila konečně, že mnoho neinformovaných a s vývojem politických věcí oprávněně nespokojených dalo se strhnouti elánem, s jakým pan Hlaváček představil fašisty česko-

*) Dokonce — aby bylo jasno — jednal o něm předem i poslanecký klub i presidium strany N. D.

slovenské veřejnosti. Ale národní demokracie, stejně jako její mateřská strana mladočeská, neměla nikdy štěstí se svými chráněnci. Buď se jí rozběhli pod rukama, nebo sesílivše šli vlastní cestou bez ohledu na potřeby své patronky. Ale nevděčnost, jíž se dopustili vůči národní demokracii fašisté, vymyká se opravdu veškeré dosavadní zkušenosti. Nejen, že ji opustili beze slova díků za dosavadní péči, ale vyhodili ze svých řad i veškeré muže, na něž národní demokracie spoléhala a berou s sebou všechny bývalé národní demokraty, které jejich vlastní strana namahavě a s použitím nejrůznějších triků přesvědčila, že fašismus je opravdu hnutím všech dobrých vlastenců. Vrcholem nevděčnosti však je přímo provokativní jmenování degradovaného Gajdy předsedou nové strany. Snad pro nikoho neučinila národní demokracie tolik, co pro Gajdu. A nyní taková odměna! Zármutek dra Kramáře a zděšení věrného Hlaváčka jsou skutečně nelíčené. —*di.*—

Záhady zahraničního obchodu. Za první pololetí roku 1926 vykázal Státní statistický úřad, jak známo, značný rozdíl mezi hodnotou vývozu letošního proti hodnotě vykázané za stejnou dobu roku předcházejícího. Bylo to o celou miliardu Kč méně. Tehdy z toho bylo dosti značné znepokojení, ale koncem roku se to jaksi záhadně spravilo, neboť bilance zahraničního obchodu za 11 měsíců roku 1926 je aktivnější o celou miliardu Kč, než byla za stejnou dobu roku 1925. Leckdo se nad tím trochu pozastavil a je ochoten v tom vidět nějaká kouzla. V prvním pololetí se miliarda ztratila a v listopadu zase náhle miliarda přibyla, je v tom jakási záhada. Věc je zdánlivě ještě podivnější, poněvadž přes tu vysokou aktivnost ta miliarda na straně vývozu proti vývozu z roku 1925 skutečně stále ještě chybí. V roce 1925 byla do konce listopadu hodnota vývozu 16.8 miliard, v roce 1926 pak 15.8 miliardy — miliarda chybí stále. Ale na straně dovozu chybí proti předešlému roku miliardy dvě, za dovoz se zaplatilo o dvě miliardy méně než v roce 1925. A tím se nám vysvětluje ta záhada: na jedné straně ubyly dvě, na druhé pouze jedna, i je ta druhá strana bilance o jednu miliardu výš proti druhé straně, a ježto ta strana, které ubylo méně, je vývoz, je bilance aktivnější o jednu miliardu. A je ta bilance dobrá či špatná? Na tuto otázku není snadná odpověď. Nevíme dobře, jaký rozsah vývozu a jaký rozsah dovozu je pro naše poměry zdravý. Můžeme zatím posuzovat jen stránku vývojovou, musíme předpokládat, že vývoz, jehož se jednou dosáhlo, nemá podle možnosti klesat zpět, a bereme-li v úvahu, že zahraničnímu obchodu nynější celní politika staví v cestu tolik překážek, jako nebývalo před válkou, jsme nuceni předpokládat, že vývoz je spíše menší, než by mu bylo zdrávo, a proto ta miliarda, o niž je v roce 1926 jeho hodnota menší, nemůže být potěšujícím zjevem. Aktivum je krásná věc, ale bylo by třeba také vědět, nebylo-li vykoupeno až příliš na útraty rozsahu zahraničního obchodu. To však bude možno říci s určitou pravděpodobností, až budou známy podrobnosti statistiky vývozu a dovozu za celý rok, až bude možno srovnávat množství a hodnotu jednotlivých druhů dovezeného a vyvezeného zboží. *K.*

Cukr zdražen. Cukrovarníci se nedali nikým a ničím zdržeti a provedli svou: zvýšili od 1. ledna ceny cukru z dosavadních 488 Kč na 516 Kč, čili o 28 hal. na 1 kg. Zdražení toto není odůvodněno. Z dosavadní ceny 488 Kč připadá na řepaře 99·18 Kč, na surovárny za zpracování 119·14 Kč, na rafinaci 60·68 Kč a na stát 209 Kč. Již na první pohled jest zřejmo, že rafinerie i surovárny dosahují cen, jakých dosud na světových trzích nedosáhly, a že jest v nich zahrnut i »bohatý zisk«, jak se cukrovarníci přiznali mezi sebou. Cukerní kartel rozhodl o zvýšení cen již 23. prosince a své rozhodnutí statečně zamlčel. Spotřebitelé se o něm dověděli teprve po svátcích snad proto, aby jim nezhořkly vánočky z posledního nepředraženého cukru. O příčině zvýšení cen se »oficielně« nic nepraví. — Kartel jednal se zástupci politických stran, a když se do 22. prosince nedospělo k dohodě, zvýšil prostě a jednoduše ceny na 516 Kč za 1 q normálního krystalu loko továrna včetně daně. Tato cena není odůvodněna výrobními náklady, které podle šetření cukrovarníků se pohybují mezi 165 až 205 Kč za přední surovinu. Již tyto rozdíly samy o sobě jsou málo věrohodné. Podle kalkulací z kampaně 1925/26 a podle nejnižší letošní kalkulace cukrovarníky udávané, připadlo by při spravedlivém rozvržení nákladů na řepaře okrouhle 100 Kč, na surovárny 80 Kč, na rafinerie 60 Kč, celkem na výrobu 240 Kč. Připočteme-li k tomu více než dostatečný zisk 36 Kč pro surovárny a rafinerie a 209 Kč daní, dostaneme cenu 485 Kč, odpovídající výsledkům šetření ministerstva zásobování. Zvýšení cen nelze odůvodniti ani v ý v o z n í p a r i t o u, která činí i po velkém vzestupu cen asi 275 Kč. Za tuto cenu prodává kartel náš cukr všem lidem na světě, jen ne našim spotřebitelům. A v měsících předcházejících prodával ještě lacineji za 230 a 240 Kč a nikdo nevěří, že tyto ceny byly ztrátové. Tyto ztráty by mu také nenahradil nikdy domácí konsum, třebas mu prodával o 70 Kč dráže než do ciziny. —*cif.*—

Dopisy

Ke katolickému kaleidoskopu.

Pane redaktore!

Chci říci několik poznámek k Hromádkově studii o katolicismu, se stanoviska bezcírkevního křesťana, nikterak se neskrývaje s pocitem úcty a vážnosti, jejž ve mně článek vzbudil.

»Moderní zápasy náboženské odehrávají se u nás úplně mimo oblast náboženskou«, konstatuje autor na počátku, a o něco dál: »A všechny námitky, které jsou u nás pronášeny proti papežské církvi, jsou spíše rázu národnostního a politického než náboženského a mravního«. Nemůžeme než doznat: svatá pravda. Ale ptejme se, proč je tomu tak. Tento stav věcí je následkem — příčinou je dějinný fakt, že, abych mluvil slovy autorovými, všechna působnost papežské církve u nás byla a jest dosud spíše rázu politického a národnostního než náboženského a mravního. Působí-li někdo na mne politicky a národnostně, nechť není udiven, že mu neodpovídám náboženským rozjímáním. My jsme si na tuto politickou a národnostní činnost papežské církve zvykli od dob husitských a zvykli jsme si na ni tak dokonale, že římská církev a náš politický a národnostní nepřítel, klerikalismus nám splynuly v jedno. Věřím, že může to být bludem. Ale kdo je vinen?

Autor říká dále: »V našem průměrném prostředí je daleko lehčí a snažší, hlásit se k jakémukoliv druhu pokrokové kritiky náboženského života, než vyznat veřejně křesťanskou víru a mít k ř e s t a n s k ý s v ě t o v ý n á z o r«. Toto tvrzení zdá se mi být nepřesné. Autor míní asi »katolický světový názor«, neboť pojem křesťanský světový názor je širší a nadřazen pojmu katolický světový názor a křesťanský světový názor je dnes duchovým majetkem a skutečností v duších všech civilisovaných

lidí světa. Neexistence příslušnosti k té či oné církvi neznamená ještě popření křesťanského světového názoru. Budiž mi při této příležitosti dovoleno tvrdit, že Ind či Japonec, který žije klidně vedle příslušníků jiných sekt náboženských, dokazuje lépe svůj »křesťanský světový názor« než francouzský katolík, jenž vraždí Hugenotty, a než stolice papežská, jež nařizuje křižácká tažení proti Čechům. Veškeré normy křesťanského světového názoru jsou shrnutelny na naši představu gentlemana a rozpoznávacím znamením je láska v universálním slova smyslu.

»Nevěřím ve skutečnou náboženskou obrodu u nás, nebude-li náš poměr ke katolictví odpolitisován a zbaven rozmanitých falešných národních a pseudovědeckých hesel.« Není jasno, kdo má toto odpolitisování provést. — Když někdo politisuje, je můj poměr k němu dán tím, co dělá. Přestane-li to dělat, můj poměr se změní — to je jasné. Nuže, když český katolicism politisuje, je můj poměr k němu podle toho. Abych svůj poměr k němu odpolitisoval, k tomu bude nezbytně nutno, aby tedy on, český katolicismus politisovat přestal. — Hromádka není první, který upozorňuje na t u t o překážku náboženské obrody u nás. Celá desítiletí už po tom toužíme — touha ovšem zůstává touhou a politisující katolicism politisujícím katolicismem. Může tedy být na adresu českých katolíků řečeno s dobrým svědomím: »Záleží-li Vám na obrodě náboženského života u nás, máte věc ve své moci — Hic rhodus — hic salta!«

Když obhajujeme náboženskost českého národa, máme v reservě jedno jméno. Jméno, na jehož adresu napsal Peroutka, že »je to snad jediný člověk naší doby, jenž neztratil pudů teologických« a že »všecky positivní vědy a systémy, jimiž prošel, nedovedly oslabiti jeho náboženskost«, a o jehož náboženskosti přes to má Hromádka »vážné pochybnosti«. Pokusím se objasnit, do jaké míry je oprávněn postřeh Peroutkův o »neztracení pudů teologických« vůbec. Zdá se mi, že nebude těžko myslit, že Masaryk — neboť o toho se jedná — pudů teologických neztratil, poněvadž jich v onom pravém teologickém slova smyslu nikdy neměl. Poznáte, že jeho místo naopak sluší hledati v táboře protiteologickém, vědeckém; jenomže k překvapení všech teologů nemíní nikterak vzdáti se svého práva na náboženství. On, vědec, vyrval je z dogmatické stavby teologie. Nevím, dokončil-li při tom Lutherem nastoupenou a později opuštěnou cestou rozumu anebo šel-li jinými cestami. Jisto je, že tento bezcírkevní vědec je zbožným člověkem.

> »Teprve teologie činí z mythu světový názor stejně jako to činí filosofie z věd. Takže antagonismus vědy a mythu je antagonismem teologie a filosofie, protože teologie je orgánem mythu a filosofie orgánem věd. Tímto antagonismem se věda a mythus racionalisují, avšak, kdežto věda to nevadí (naopak je to v intencích vědy) mythus je každým úsilím o systém zároveň tříben, kritisován a přeměňován a to ve směru vědy, protože systém, jednocení a racionalisování jsou již pochody vědecké, nikoliv mythické. Filosofie a teologie bojují veliký boj o boha. A sice zuří boj o boha zjeveného — zjevení a tradice, či zkušenost a věda — to je velká otázka.«
>
> »Věda filosofie, vychází z člověka a člověk je jejich vlastním předmětem. Anthropismus, nikoliv theismus. Věda, na rozdíl od teologie je vědou o člověku a pro člověka — ne bůh, člověk je měřítkem všech věcí, člověk, pravý a poslední předmět všeho badání. — Tento uvědomělý anthropism liší se od naivního anthropocentrismu teologického názoru světového.«

Tyto dva citáty, myslím, stačí vysvětlit, proč Masaryk, prošedší tolika systémy positivních věd, vyšel s nezeslabeným náboženstvím. Neboť věda a náboženství nejsou mu antagonismem — toto mu korunuje onu. Ale abychom osvětlili jeho pojetí náboženství a jeho představu funkce náboženství, citujme dále:

> »Náboženství je řešení problému věčnosti. Nikoliv jen řešením teoretickým, nýbrž zároveň p r a k t i c k ý m — neboť problém věčnosti musí být člověkem ž i t. Náboženství je životem sub specie aeternitatis.«

Toto náboženství, jež u nás typisuje Masaryk, je organickou součástkou světového vývoje duchovního. Před časem to krásně řekl Altenberg:

> »Kristus, tot svého možného konečného rozvoje dospěvší »křesťanský člověk«. — Jsou to naše, z nejvnitřnějšího rozvojového mysteria zrozené ideály, jež odlučujeme od sebe, abychom měli čas k nim růsti. Naše láska k Ježíši Kristu naše touha, je láska k nám samým, k naší pravé, čisté, nevášnivé skutečné bytosti. Toužíme po sobě. Zde to je. Státi se identitou vlastního ideálního stavu je vzkříšení Krista, toho anticipovaného konečného výsledku organisující se hmoty v celém lidstvu. Kdo cítí, nazírá, uznává tento ideál — Ježíše Krista jako p ř e d v í d a n ý r o z v o j s v é v l a s t n í b y t o s t i jako svoje anticipované bytí, ten je »křesťanský organismus«. Kdo cítí, ví, uznává, že sám je hotový, definitivní, konečný produkt rozvoje, že je nehybný, stálý, definitivní, ten je pohan. V porodních bolestech zápasí lidstvo o vzkříšení člověka zvířete v člověka Krista. Tot je jeho svatý pohyb.«

Masaryk to řekl heslem: »Ježíš — ne César«. *Jar. Divoký.*

Úředníci v boji o inserty.

V Praze, dne 24. prosince 1926.

Vážený pane redaktore!

Časopis »Přítomnost« ze dne 16. m. m. přinesl článek »Úředníci v boji o inserty«. Byl bych Vám vděčen, kdybyste vývody jmenovaného článku, pokud se týkají mě a neodpovídají skutečnosti, uvedl laskavě na pravou míru uveřejněním mého prohlášení, že propagační dílo »Industrie-Exportation de la République Tchécoslovaque« jsem nevydával ani nevydávám. Dílo jest výlučně podnikem Komerčního nakladatelství v Praze I., Týnská 1. S firmou touto ani s vydáním jmenovaného díla nemám a nikdy jsem neměl nic společného ani obchodně ani finančně.

Na žádost Komerčního nakladatelství napsal jsem do díla několik hospodářských článků jako předmluv k jednotlivým průmyslovým oborům, jež v knize mají býti zastoupeny a uvolil se předložený mně materiál redakčně po stránce věcné přehlédnouti. Jinak jsem se o dílo a jeho vydání vůbec nestaral. Text a úprava hlaviček na dopisních papírech s mým jménem, nemožným úředním titulem a se státním znakem byly pořízeny a používány b e z m é h o v ě d o m í a s v o l e n í. Stejně jsem se nikde neucházel ani nijakým způsobem neintervenoval o dodání článků nebo inserce do řečeného propagačního díla. Přirozeně že jsem také nikomu nikdy nedovolil, aby se tu někdo dovolával mne, neb dokonce ministerstva. Děkuje Vám za Vaši laskavost, znamenám se v plné úctě *Lad. Navrátil.*

(P o z n. r e d a k c e. Obáváme se, že věc je vážnější, než aby mohla býti spravena tímto vysvětlením. Nechceme pochybovati o pravdivosti slov p. dra. Navrátila, ale dovolujeme si mu poradit aby žaloval pisatele naší lokálky. K jeho rehabilitaci je nutno, aby objektivním soudním řízením bylo prokázáno, že bylo neoprávněně užíváno jeho jména i jeho navštívenek a že bylo podvodně telefonováno jeho jménem. Fakta jsou jasná a dokazatelná. Jde nyní o jejich vyklad.)

K celému nákladu *tohoto čísla, jímž končí III. ročník, přiložen je* ***objednací lístek na ročníky minulé, scházející čísla, desky*** *a* ***nový*** *ročník. Objednejte buď v administraci, nebo u svého knihkupce či prodejny. Desky budou expedovány koncem ledna.* ***Administrace.***